

ივერია

საბჭოთაო საბ. წიგნების
 ფასი ნომრისა 6 კაპეტი
 22 წიგნი
 № 4 № 26

კვირა, 27 აპრილი

ქვეყნის კვირული გაზეთი

ესი წლის დამლევამდის 3 მან; ხუთი თვით 2 მან. 1877—1906 ადრესი: ტფილისი, ტრეილინის ქ., № 5. ტელეფ. № 922.

ბ. წიგნი. ტფილისის ქართული გიმნაზია, ფ. გოგიჩაიშვილი-
 ა. — წერილი ბ-ნის ფ. გოგიჩაიშვილის მიმართ, დ. კარეჭაშვილი-
 ა. — პატარა ფიქრები, ლისა. — წარსულის მოგონებანი (გაგრძელება),
 რტურ ლეისტისა. — საქართველოს ეკონომიური ისტორია (გაგრძე-
 ლება), ივ. ჯავახიშვილისა. — მ. ნორდაუ და სოციალური ხაკიონი,
 ს. — შვილისა. — ავტონომია, (ლანჩავისკისა) თარგმანი ს. — ისა.

ტფილისის ქართული გიმნაზია

ჩვენმა წინანდელმა წერილმა შესახებ ტფილისის ქარ-
 თულ გიმნაზიისა სამი ახალი წერილი გამოიწვია ჩვენს საწი-
 ხალმდებოდ ამ უკანასკნელ კვირის განმავლობაში. ამათში
 ერთი ეკუთვნის ბ-ნ დავით კარიჭაშვილს და იბეჭდება „ივერიის“
 ამავე ნომერში; მეორე ეკუთვნის ბ-ნ W-ს, — სათავად-აზნაუ-
 რი სკოლის საპედაგოგო საქმეების ცნობილ „სპეციალისტს“
 აბ. „შრომაში“, ხოლო მესამე ვახავეთ — ასე ვუკვთავთ — ნა-
 ბარმოები ბ-ნ მ. ნ. — ძისა, რომელსაც, როგორც ჩანს, ამ ბო-
 ლო დროს ვახ. „Обновление“-ში მოუკალათებია. ვისაც წა-
 ითხული აქვს ეს უკანასკნელი „ნაწარმოები“, ადვილად
 შეგვეთანხმება, რომ მისი შინაარსის შესახებ ჩვენს მხრივ
 ერთი სიტყვის დაძვრაც კი ჩვენზე ღირსების დამცირება
 იქნებოდა, და ჩვენც, რა თქმა უნდა, ბ-ნ მ. ნ. — ძეს იმ პატივს
 რ ვაღირსებთ, რომ მის წრიპინს ყურადღება მივაქციოთ
 ა კამათის ღირსი გავხადოთ. ღვთის მადლით, ჯერ კიდევ
 სე არ დავწვრილმანებულვართ, გემოვნებაც ისე არ გავმდა-
 ებია და ჩვენი მკითხველი საზოგადოებაც ისე გონებრივ
 ინაარსს მოკლებულად არ გვყავს წარმოდგენილი, რომ ხა-
 ტუროვის იდეურ ლიქების საქმიანობა და ნ. ძეების — უკა-
 რაული პასუხია — „მწერლობა“ საყურადღებოდ მიგვანდეს
 ჩვენთვის, ან ჩვენის მკითხველებისათვის. და თუ ჩვენ აქ
 ნ. მ. ნ. — ძის რუსული ნამოქმედარიც „წერილების“ რიცხ-
 ი ჩავთვალეთ, — მხოლოდ იმიტომ, რომ მკითხველისთვის
 ემდეგ საგულისხმო გარემოებაზე მოგვეთითებია. ვახეთი
 Обновление“ იმავე ჯგუფს ეკუთვნის, რომელსაც ეკუთვ-
 ლა წინა დ. ვ. „ვოზროდენიე“. მართალია, ამ უკა-
 სკნელის იდეური ხელმძღვანელი პრინციპებსა და გარ-
 იულ მიმართულებებზე თავიდანვე ცოტათი მწყურაოდ
 მანდებოდა, მაგრამ ჩვენ მაიც არ გვეგონა, რომ იმისი
 მე ნ. — ძეებამდის ჩამოქვეითდებოდა და ის კაცო, რომე-
 ხაჩატუროვის გახეთში სომხებს „იფარავდა“ „კა-
 ეს-კამია“ საქართველოს ავტონომიისა და ავტონო-
 სტებისაგან. დღეს იმავე ავტონომიის მომხრე ჯგუფს
 ხეთში „ობნოვლენის“ („კანაბლების“) შექტან“ ვახდე-
 ლა. მაგრამ ქვეყნად რა არ მოხდება, და ჩვენც სავსებით
 გვილოცნია მათთვის ასეთი „ობნოვლენიე“! თუ ნ. — ძე

სთანა „განმახლებელნი“ ბლომად შემოიკრიბეს, — ექვი არაა,
 ჩვენს ცხოვრებაში დიდ განახლებას შეიტანენ...

მაშ ვაჩქვით სავსებით და უკამათოდ ბ ნ ი ნ — ძე „ობნო-
 ვლენის“ რედაქციას და ჩვენ დავუბრუნდეთ ისევ ტფილისის
 ქართულ გიმნაზიის საქმეებს.

ბ-ნნი დავით კარიჭაშვილი და ჩვენი ნაცობი W ამართ-
 ლებენ სკოლის მასწავლებელთა კორპორაციას, რომ მას
 შარშანდამდის სკოლის მდგომარეობის გაუმჯობესებაზე
 კრიტიკა — ხმა არ დაუძრავს, მხოლოდ გამამართლებელ სა-
 ბუთად სხვა და სხვა გარემოება მოჰყავთ. ბ-ნი W იმით ამარ-
 თლებს პედაგოგებს, რომ ბ-ნი ნ. ცხვედაძე სკოლიდან გარე-
 და და უადგილოდ დასტოვებდა მასწავლებლებს, იმათ რომ
 ხმა ამოვლოთ და იდეური ოპოზიცია ვაგწიათო. უნდა გამო-
 ვტყდეთ, — თუნდა რომ კიდევ დავიჯეროთ დაუჯერებელი და
 წარმოვიდგინოთ ბ-ნ ცხვედაძის ასეთი „თვითმპყრობლობა“,
 მაინც გავუგებარია, თუ როგორ შესძლებდა ერთად-ერთი ბ-ნი
 ცხვედაძე, რომელიც კომიტეტის 7 წევრში მხოლოდ ერთის
 ხმის პატრონი იყო, მასწავლებლების უსაპართლოდ დასჯას
 და სკოლიდან განდევნას. მაგრამ დავიჯეროთ ერთ წუთს
 ამ „საბუთის“ სიმართლე და წარმოვიდგინოთ, რომ მასწავ-
 ლებლებს დათხოვნის შიში აჩერებდათ. განა ეს ზნეობრი-
 ვად გამამართლებელი საბუთია, და მერე ისეთ „პრინციპია-
 ლურ“ ხალხისთვის, როგორც სათავად-აზნაურო სკოლის
 პედაგოგთა კორპორაცია გამოდგა? იმათ ხომ შარშან განუცხა-
 დეს საზოგადო კრებას: თუ ჩვენს რეორგანიზაციის პროექტს
 უარყოფთ და არ მიიღებთ, ჩვენ სასწავლებელს თავს ვანე-
 ბებთო? წარმოვიდგინოთ, რომ საზოგადო კრებას მართლა
 უარი ეთქვა მათს პროექტზე, — მაშინ ხომ ისინი მართლა
 უნდა წასულიყვნენ? თუ მათი განცხადება ცარიელი მუქარა
 ან იყო, — უეჭველად წავიდოდნენ. და ერთი მიზნადნეთ: თუ
 შარშან მასწავლებლებს არ ეშინოდათ უადგილოდ დარ-
 ჩენისა, ამის შიშში ისინი ვერ გააჩუბა და „რეორგანიზა-
 ციის“ მოთხოვნაში ხელი ვერ შეუშალა, — შარშანდამდ-ს
 რალად უნდა შეეშალა ხელი და ძალად რად უნდა გაიჭუმე-
 ბია? ბ ნ W ს მიერ დასახელებული „საბუთი“ მხოლოდ იმ შე-
 მახვევაში შეიძლება ჩავთვალოთ მასწავლებელთა წინანდელ
 სიურპის მიზეზად, — და არა ზნეობრივად გამამართლებელ სა-

და, რახან „ივერიის“ გამომცემლის ხარჯებზე ლაპარაკის დაწყება მოუ-
 სურებია, თან გამოიტანოს ვახ. „ვოზროდენის“ ანგარიშებიც. მაშინ
 ჩვენ ამ საკითხზეც კითხვებით დასაბუთებულ „მოხსენებას“ ვივართმევთ
 და მის ცნობისმოყვარეობას სავსებით დავაკმაყოფილებთ...

P. S. ეს წერილი უკვე აწყობილი იყო, როცა ვაძმოგვეცეს, რომ
 მ. ნ. — ძეს თხოვნა შეუტანია და მასწავლებლობა უთხოვნია ტფილისის
 ქართულს გიმნაზიაში. აი, რის მუცლის გვერეა აქვს ამ ვაძებარსს და
 რა ათხვევივინებს მას „საქართაო“ „ნაწარმოებს“. მაგრამ ჩვენ ვგვგონია,
 სხვენებულს გიმნაზიაში „ქრთამებს“ არ იღებენ, და რომ ეს ასეა, ამას
 აღბად, თვით მ. ნ. — ძეც მალე გაიგებს...

*) მხოლოდ ერთი რჩევა კი უნდა მივცეთ ამ გაზეთის ფაქტიურ
 უკან ბ-ნ მ. ნ. ვათუას: წინ ნუ იმდებარებს ნ. — ძეებს, რომელთაც ჩვენ
 ვის დღეში პასუხს არ ვაღირსებთ, — თვითონ გამოჩნდეს სინათლეში

ბუთად, თუ ესცნობთ, რომ პედაგოგების შარშანდელი განცხადება სკოლიდან წასვლის შესახებ უბრალო მუქარა იყო და მეტი არაფერი.

ბ-ნი დ. კარიჭაშვილი კი მასწავლებელთა გასამართლებლად სულ სხვა საბუთს ასახელებს და ამგვარად გვეუბნება, რომ ბ-ნ W ს მოსაზრება მასწავლებელთა წინანდელ სიჩუმის შესახებ მართალს საუფუძვლზე არაა დამყარებულია. სიჩუმის მიზეზად იგი ასახელებს საერთო პოლიტიკურ მდგომარეობას და ქართველთა თავად-აზნაურობის ერთის ნაწილის მტრობას სათავად-აზნაურო სკოლის მიმართ. „რუსეთის იმპერიის პოლიტიკური მდგომარეობა და კერძოდ ჩვენის ქვეყნისა სწერს იგი—1905 წლამდე ისეთი სულის შემუშავილი იყო, რომ არა თუ არ შეგველო სკოლის რეორგანიზაციაზე ლაპარაკი, არამედ ხმა-გაკმენდილები ვცახკახებდით: ვაი თუ ისიც დაგვიხურონ, რაც ბედნიერის შემთხვევით ერთხელ ძლიერ იშოვა ქართველობამო... მეორე მხრით... ჩვენის სასწავლებლის ბედი ბეწვზე ეკიდა დიდებულის თავად-აზნაურობის წყალობით. რომელიც მუდამ იმას გაიძახადენ: რად გვინდა კერძო სასწავლებელი, ავიღოთ და გადავკეთო მთავრობასა“.

ეს მოსაზრება ბ-ნ დ. კარიჭაშვილისა, შეიძლება, ვინმეს უცილობელ საბუთად ეჩვენოს, რადგან იგი ისეთ სიმებს სცემს, რომლებიც ფრიად მკრძანობიარეა. სამწუხაროდ ჩვენ არ შეგვიძლია დავეთანხმოთ ამ განპარტებში ბ-ნ კარიჭაშვილის, და აი რადა: იმ რეორგანიზაციის პროექტში, რომელიც ჩვენმა მასწავლებლებმა შარშან დაბეჭდეს „ივერიაში“ (№ 89), თითქმის არაფერია ისეთი „რეგულაციონური“, რის თქმაც ვითომ შარშანდლამდის შეუძლებელი ყოფილიყოს ჩვენს სკოლასა ან საზოგადოებაში. ნიშნუშები გნებავთ? მოგახსენებთ: პროექტში, მაგალითად, ნათქვამია, რომ სათავად-აზნაურო სკოლაში 1) „მოსწავლეები პირველ განყოფილებიდანვე უნდა შეეჩვიონ კლასს გარეშე წიგნების გონივრულად კითხვას თვით მასწავლებლების ხელმძღვანელობით“; 2) „საბუნებისმეტყველო საგნების პროგრამა უნდა გაფართოვდეს და ამ საგნების სწავლება საფუძვლიან ნადავზე უნდა დამყარდეს გინაზნაურო ყოველ კლასში“; 3) „რაციონალურად უნდა მოეწყოს გერმანულისა და ფრანგულ ენების სწავლება, ასე რომ მოსწავლე, ჩვენის სკოლის დამთავრების შემდეგ, შეგნებით უნდა კიახულობდეს ფრანგულსა და გერმანულ წიგნებს და გაუჭირვებლად ლაპარაკობდეს ამ ენებზე“; 4) „აუცილებლად საჭიროა, სკოლის ხელმძღვანელნი დროგამოშვებით სწერდენ რეფერატებს ამა თუ იმ პედაგოგიურ კითხვების შესახებ და მსჯელობდენ პედაგოგიურ საბჭო კრებებზე ქემარტი პედაგოგიურ ზომების შესამუშავებლად“; 5) „პედაგოგიურ საბჭოს კრებებზე საგულისხმებრო საკითხების შესახებ აზრთა გაზიარება, ამა თუ იმ პედაგოგიურ ცდისა და დაკვირვების მოხსენება და განსჯა ყველა საგნების სწავლებაში დიდს ჰარმონიას შეიტანს, კერძო საგნების სწავლებაში დაამკვიდრებს მკიდრო კავშირს, ერთსულობასა და ერთგულობას“; 6) „საჭიროა, რომ მასწავლებლები დროგამოშვებით ესწრებოდენ ამხანაგების სამაგალითო გაკვეთილებს და პრაქტიკულად ეცნობოდენ სწავლების სისტემას და შეაოღებდნ. სამაგალითო გაკვეთილების საერთო ძალით განსჯა და განხილვა მეტად ხელს შეუწყობს, მასწავლებელმა რომ ქემარტი აზრი შეადგინოს ამა თუ იმ საგნის სწავლების შესახებ“; 7) „ქალებმა, დიდი ხანია, დამატკიცეს თავიანთი ნიჭი და უნარი პედაგოგიურ ასპარეზზე და ამიტომ საჭიროა, რომ ტფილისის სათავად აზნაურო სკო-

ლაში ქალებსაც იგივე უფლება ჰქონდეთ მასწავლებლობისა, როგორც მამაკაცებს აქვთ“; 8) „განახლებულ სკოლაში მასწავლებლისა და აღმზრდელის თანამდებობას უნდა ასრულებდეს ერთი და იგივე პირი რომ ეს ორი განუყოფელი თანამდებობა შეერთებულ იქმნას სკოლის საკეთილდღეოდ“; 9) „სკოლის საქველმოქმედო ნაწილის გამგეობა კომიტეტსა და მოსწავლეების მშობლების მიერ არჩეულ წრეს უნდა გადაეცეს საწარმოებლად“; 10) „პედაგოგიური საბჭო სკოლის შინაურ მართვა-გამგეობაში დამოუკიდებელ ორგანოდ უნდა იქმნას აღიარებული, გამგე კომიტეტს უფლება არ უნდა ჰქონდეს სკოლის შინაურ ცხოვრებაში გარევისა“; 11) „სწავლის საქმე რომ რიგიანად წავიდეს, საჭიროა თითო-ულის კლასში მოსწავლეთა რაოდენობა ოკდახუთს ან აღმატებოდეს“; 12) „პედაგოგიურ საბჭოს საჭიროდ და სადღესიოდ მიაჩნია, სათავად-აზნაურო სკოლაში სწავლის ფულის გადახდა სრულიად გაუქმდეს“; 13) „პედაგოგიურ საბჭოს პანსიონის არსებობა სათავად-აზნაურო სკოლასთან პედაგოგიურის მოსაზრებით მავნებლად მიაჩნია და ამის გამო კიდევაც უნდა მოისპოს“; 14) „საბჭოს აზრით საჭიროა, მასწავლებელი კვირაში აძღვედეს არა უმეტეს 18 გაკვეთილისა“; 15) „მასწავლებელს თითოულ წლიურ გაკვეთილში ჯამგირად 150 მან. (ანუ სულ 2700 მან.) უნდა მიეცეს“ და სხვა და სხვა.

აქ აღნიშნული სტრიქონები სიტყვა სიტყვით ამოწერილია სათავად-აზნაურო სკოლის მასწავლებელთა პროექტიდან. ახლა თქვენ გკითხავთ, მკითხველო: რა არის აქ „რეგულაციონური“ ან რომელია ისეთის ხასიათის მოთხოვნები, რომლისთვისაც წინად მთავრობას შეეძლო ხელი ჩაეჭიდა და სასწავლებელი დაეხურა? რა მთავრობაც გვყავდა და ან გვყავს,—ეს ყველამ ვიცით, მაგრამ მაინც პლევეს რეჟიმის დროსაც ბიუროკრატია კრინტს არ სძრავდა იმის გამო, რომ კერძო სასწავლებელში მოსწავლეები; მასწავლებელთა ხელმძღვანელობით; სასარგებლო წიგნების გონივრულად კითხვას შესჩვეოდენ, „საბუნებისმეტყველო საგნების სწავლება კარგად ყოფილიყო დაყენებული“, „ფრანგული და გერმანული ენები კარგად ესწავლებიან სკოლაში“, „მასწავლებლებს პედაგოგიურ საკითხებზე რეფერატები ეწერათ“, პედაგოგიურ საბჭოს სხდომებზე საგულისხმო პედაგოგიურ საკითხების შესახებ „აზრთა გაზიარება“ ყოფილიყო, მასწავლებელს ჯამგირად 2700 და თუნდ 5000 მანათიც ჰქონებოდა და სხვ. ყველაფრის „პოლიტიკურ რეჟიმისთვის“ გადაბრალება ძნელი საქმე არაა, მაგრამ ამ შემთხვევაში მაინც ძნელია, რომ საერთო „პოლიტიკური მდგომარეობა“ ან თავად-აზნაურობის ერთის ნაწილის „ქვეშევრდომიით მიმატულება“ დავსახოთ გამამართლებელ გარემოებად. ცხრა მეთედი ნაწილი პედაგოგთა შარშანდელ პროექტისა ისეთის ხასიათისაა, რომ მასზე მსჯელობის გამართვა და ლაპარაკი არა თუ შარშან,—შარშანდლამდინაც თავისუფლად შეიძლებოდა. მაგრამ დავიჯეროთ ერთ წუთს, რომ მასწავლებლებს წინად, საერთო პოლიტიკურ მდგომარეობის გამო, სკოლის დაკეტვის შიში აჩრებდა, საზოგადოების საჯარო კრებებზე მათ პირში წყალს უყენებდა და სასწავლებლის მდგომარეობის გაუმჯობესების შესახებ ლაპარაკს უშლიდა. დავიჯეროთ ეს და ვიკითხოთ: „ფრთხილად“ მაინც სცადეს მათ ოდესმე სკოლის „განახლების“ რაიმე ზომა მიეღოთ და რომელიმე ისეთი ღონისძიება მაინც განეხორციელებიათ, რომელიც მათს „შინაურს“ ენერგისა და ინიციატივაზე იყო დამოკიდებული ერთი მიზრძანეთ: რომელი „დიდებული თავად აზნაურობა“

ან კომიტეტი ან „საერთო პოლიტიკური რეჟიმი“ უშლიდა მათ, რომ სკოლაში, მაგალითად, „რაციონალურად მოეწყობა გერმანულისა და ფრანგულ ენების სწავლება“ და მოსწავლელსთვის ისე ესწავლებიან ეს ენები, რომ მას ჩვენის სკოლის დამთავრების შემდეგ შეგნებულად შეეძლოს ამ ენებზე ლაპარაკი და წიგნების კითხვა? განა თვითონვე არ ბრძანდებოდნენ მასწავლებლებად, მათ ხელში არ იყო ენების კარგად თუ ცუდად სწავლების საქმე? ან რომელი კომიტეტი გინდ „თავად აზნაურობა“ დაუშლიდა ჩვენს პედაგოგებს, რომ მათ პედაგოგიურ საკითხებზე რეფერატები ეწერათ და აზრთა გაზიარება მოეხდინათ? ეპ, ბატონო დავით, ნურც ისე გავასუღებოთ, რომ ასეთი რამ დავაჯეროთ: ვითომ ჩვენს პედაგოგებს ძალიან სურდათ „რეფერატების“ წერა, მაგრამ „გარეშე მიზეზები“ ხელს უშლიდათ! ბრძნულ ანდაზისა არ იყოს, — „გული გულობდეს, თორემ ქადა ორივე ხელით იქმევია“, — ჩვენი პედაგოგების პროექტის თვალსაჩინო ნაწილი ისეთის „ინარსისაა რომ თვითონ მასწავლებლებს თავისუფლად შეეძლოთ თავიანთ საკუთარს რეცეპტივით მისი შესრულება, თუ მართლა „გული გულობდა“. შარშან ყურები გამოგვიქედვე: სასწავლებელში ქართულ ენას ცუდად ვასწავლითო, პროგრამაც არ გვაქვს შემუშავებულიო. თქვე დამლოცვილებო, თუ ამ ნაკუს გრძნობდით, — „შეგეუშავებიათ“ და „კარგად გესწავლებიათ“! ვინ იყო თქვენს ვაკეფილებზე ამგვარ მუყათობის დამშლელი?

და თუ, მკითხველო, არაფერი ამის მსგავსი არ ხდებოდა ქართულს გიმნაზიაში, ვის უნდა დავდოთ ბრალი? გვაქვს თუ არა უფლება, ვთქვათ, რომ აქ „ზნეობრივი შემეცნება ძალიან კოქლობს“? ჩვენ გვგონია, რომ ამისი სრული უფლება გვაქვს და ამიტომ ვთქვით კიდევ, რომ მასწავლებლების ამდენი ხნის სიჩუმე, თუ ისინი მართლა ხედავდნენ და გრძნობდნენ სკოლის ნაკუს, ცუდი ნიშანია მათი ზნეობრივი შემეცნების დასახსიათებლადო. რა ვქნათ, — ჩვენმა ცხოვრებამ გავგასკებტკია, ექვიანი გავგახდა და ნუ დავგძრახავთ, თუ ცარიელ სიტყვებს საქმედ ვერ მივიჩნევთ და ფრაზებს საქმიანობად ვერ დავსახავთ. ჩვენ ქართველებს, საზოგადოდ ძალიან გვიყვარს ჩვენი შეცდომები ყველა სხვას გადავებრალეთ ხოლმე და ჩვენი თავი პასუხისმგებლობისაგან გავინთავისუფლოთ. ეს ჩვენი საზოგადო თვლსებაა, და უნდა ვიფიქროთ, მისგან „გაფშენდილნი“ არ არიან ჩვენი პედაგოგებიც. მაგალითი გნებავთ? ვიღაცეთ, თუეცა დარწმუნებული კი ვართ, რომ ამით ვინმეს ვაწყენებთ. თქვენ ზემოდ წაიკითხეთ მასწავლებელთა პროექტიდან ამოწერილი სტრიქონები, სადაც ჩვენი პედაგოგები აპობენ, რომ ახალ ენების სწავლება სკოლაში რაციონალურად უნდა მოეწყოს და მოსწავლეებმა ისე უნდა შეითვისონ ფრანგულ გერმანული ენები, რომ სასწავლებლის გათავების შემდეგ თავისუფლად შეეძლოთ ამ ენებზე კითხვა და ლაპარაკიო. კეთილი და პატროსანი! ცხადია, ვინც ასეთ სიკეთეს ცდილობს მოსწავლეებისთვის, ის ვერ იტყვის, რომ ასეთ მიზანს შეასრულებს ისეთი მასწავლებელი, რომელსაც უცხო ენაზე თავისუფლად არც წერა და არც კითხვა არ შეუძლია ჩვენ. თუეცა „პედაგოგი“ არა ვართ, მაგრამ გვგონია რომ თვითონ მასწავლებელი, გარდა იმისა რომ კარგი პედაგოგი უნდა იყოს, თავისუფლად უნდა კითხულობდეს და სწერდეს იმ უცხო ენაზე, რომლის სწავლებასაც მას ვანდობთ, თუ გვინდა, რომ მისმა მოწაფეებმა, სკოლის გათავების დროს, ამ ენაზე თავისუფლად კითხვა და წერა შესძლონ.“ და იცით, მკითხველო, ასეთ „სურვილის“ გამოცხადების შემდეგ ჩვენმა

პედაგოგებმა როგორს მასწავლებელს მიანდევს ერთ-ერთ უცხო ენის სწავლება? სწორედ ისეთს, რომელსაც, რომელიც დამოვეცემენ, ამ ენაზე „თავისუფლად“ არც კითხვას და არც წერას არ შეუძლია! მოდიოთ და ამის შემდეგ დაიჯერეთ ჩვენებური „ლაპაზი“ სიტყვები და „დაპირებანი“!

დიად, საერთო „პოლიტიკური პირობები“ ზევრ რამეში ხელს არ უშლიდა ჩვენს პედაგოგებს, მაგრამ ისინი ყურებჩამ-ყრილი ბრძანდებოდნენ, სკოლაში თურმე ჩინოფნიკურად შედიოდნენ და გამოდიოდნენ, ისეთ საქმეებსაც არ აკეთებდნენ, რომელიც თურმე ძალიან საქირო იყო (ასეა „პროექტში“ აღნიშნული) და რომლის გაკეთებასაც, ამასთანავე, არავინ არ უშლიდა. და, აი, როცა ხალხმა თვითმპყრობელობის წინააღმდეგ იერიში მიიტანა, ჩვენს პედაგოგებსაც აღეძრათ სუვილი „განახლებისა“ და სკოლის „რეორგანიზაციისთვის“ დაფაცურდნენ. რუსები იტყვიან: უმჯობესია გვიან იყოს, ვიდრე სულ არასოდესო, და ეს თქმულება სრული ქეშპარიტებაა, მაგრამ ეს კიდევ არ ანთავისუფლებს ჩვენს ახალთაობის განმანათლებლებს წინანდელ უმოქმედობისთვის პასუხისმგებლობისაგან. იმ ხალხს, რომელიც მოსწავლე ახალგაზდობის განათლების ზედ იღბალს განაგებს, არ უნდა ესაქიროებოდეს ქუჩის მიტინგები იმის შესაგნებად, რომ მის დაწისებულებაში სხვა და სხვა ნაკლი და მოუწყობლობა ბინდ. კარიკაშვილი კი გვარწმუნებს: „განმათვისუფლებელ მოძრაობის გავლენა პედაგოგიურს კორპორაციაზე სიმწუხარო ნიშნად კი არა, — სასიხარულოდ უნდა იქმნას მიჩნეული, როგორც მასწავლებელთა სიფხიზლის გამომხატველიო“. კარგი სიფხიზლეა სწორედ! თვით მასწავლებელთა სიტყვით, მაგალითად, „რეფერატების წერა“ და პედაგოგიურ საკითხებზე „აზრთა გაზიარება“ საქირო ყოფილა, მაგრამ ამას ისინი მთელი 25 წლის განმავლობაში არასდროს არ ასრულებდნენ და თან კი გვარწმუნებენ: ფხიზელი ხალხი ვართო! თუ ეს სიფხიზლეა, ნეტა ძილს რაღა უნდა ვუწოდოთ?! სხვებისა არ ვიცი და ჩვენ კი ამისთვის სხვა სახელი ვერ გამოგვიჩახავს. და ამიტომ იყო, რომ ეს გარემოება ჩვენ მასწავლებელთა მცონარობისა და, მაშასადამე, მათი „ზნეობრივი შემეცნების“ სიკოქლის ნიშნად მივიჩნიეთ. მასწავლებლები კი გვეუბნებიან, — არა, ეს მართალი არაა, ჩვენ სპეტაკნი ვართო. „ფიცი“ გვწამს, მაგრამ ეს „ბოლო“... „ბოლო“ ძალიან გვაქვიანებს...

გვაეჭვიანებს მით უფრო, რომ ჩვენმა პედაგოგებმა არა თუ წარსულში, — ახალ“ ცხოვრების ხანაშიაც მოგვეცეს ისეთი მაგალითი, რომელიც დასავმობი და უარსაყოფელია. შარშან, მაგალითად, საზოგადო კრებას განეცობებოთ უცხადებდნენ: თუ ჩვენს მოთხოვნილებას არ დააკმაყოფილებთ, — სასწავლებლიდან მივიდივართ, სკოლას თავს ვანებებთო. ეს განცხადება ჩვენ მიგვაჩნია გავუცვის მუქარად, — როგორც ეს გავარკვიეთ ერთ წინანდელ წერილში, — და ასეთ საშუალების ხმარება კი, ჩვენის აზრით, არაა საკადრისი ისეთ საგნის გარკვევის დროს, როგორც არის სკოლის სასწავლო რეორგანიზაცია, რომელსაც პრინციპილურ საკითხის ხასიათი და მნიშვნელობა აქვს. პედაგოგების პროექტში“ შრომის შემცირება (დღეში სამი გაკვეთილი) და ჯამაგირების გადიდება (წელიწადში 2700 მან.) თავის ფინანსიურ მნიშვნელობით, ერთი უმთავრესი მუხლო განლაგეთ და, მაშასადამე, „წასვლის“ მუქარა ამ მოთხოვნის ასრულებასაც შეეხებოდა. ნურას უკაცავად და — ჩვენს პედაგოგებს თავიანთ „პროექტში“ არ მოუციათ საზოგადოებისთვის იმის საბუთი, რომ მათ „პური არსებობისა“ ყურადღების ღირსად არ მიაჩნიათ... ჯერ ერთი, იმათ მოი-

თხოვეს დღეში სამი გაკვეთილი და 2700 მან.; მეორე, — სამსახურის ნორმად გამოაცხადეს 15 წელიწადი, რომლის შემდეგ მასწავლებელს პენსია უნდა ეძლეოდეს. და იცით, ეს რას ნიშნავს? თუ ვიგულისხმებთ, რომ უმაღლეს სწავლას ასრულებს 25 წლის ახალგაზდა და, მაშასადამე, მას შეეძლება ტფილისის ქართულ გიმნაზიაში მასწავლებლად შესვლა, იგი, 40 წლისა, უკვე გაათავებეს სამსახურს და მიიღებს პენსიას. 40 წლის კაცი კი, ასე ვთქვათ, შუა ხნის კაცია, — ჯანდონით საესე და მას კიდევ შეუძლია მუშაობა. მაშასადამე, სკოლიდან გასვლის შემდეგ მას შეუძლება სხვა საქმეც იშოვოს და პენსიას სხვა წყაროდ მიუმატოს. როგორც ხედავთ, პედაგოგების პროექტში „პური არსებობისა“ არ ირის მაინცა და მაინც დაიწყებულა... ბ-ნი კარიკაშვილი კი გვეუბნება: ჩვენ ჯამაგირის საკითხი სრულებით არ გვექონდა ფიქრში, როცა საზოგადოებას სკოლიდან წასვლას ვეშუქებოდი. ჩვენ არ ვიცით, გულში მათ რა ჰქონდათ და ამის გამოკვლევას ვერ გამოვუდგებთ და არც გამოვუდგებით. ჩვენი მოვალეობაა ფაქტის განმარტება ობიექტურად, როგორაც მასში ესა თუ ის ტენდენცია ჩანს. და ტენდენცია კი პედაგოგთა აღნიშნულ „განცხადებისა“ ისეთია, რომ მასში მკაფიოდ გამოიხატება გავრცელების მუქარა.

კიდევ შეიძლება, ეს არ გრფექვა, რომ მასწავლებელთა პროექტში წითელის ხაზით არ იყოს გავლებული შრომის შემცირებისა და ჯამაგირების გადიდების მოთხოვნა. ეს ისე ცხადად და ნათლად გამოხატული, რომ ამის შესახებ რაიმე ეჭვი და ორნარი აზრი თითქმის შეუძლებელი უნდა იყოს. მაგრამ ჩვენში ყველაფერი საკამათოდ გახდება ხოლმე ბ-ნი დ. კარიკაშვილი და W აქაც არ გვეუბნებებიან და გვიმტკიცებენ, რომ ახალის ცვლილებით მასწავლებელს შრომა არ უმცირდება. არ უმცირდება იმიტომ, რომ მასწავლებლები თურმე დილას ადრე უნდა მოვიდნენ სასწავლებელში, როცა მოსწავლენი იწყებენ მოსვლას, უნდა დადგენ ყველა კარი დორებში, ეზოში, გასასვლელ კარებში და თვალ-ყური დაიქვირონ მოსწავლეებზე. თურმე მთელი კორპორაცია მასწავლებელთა (24 თუ მეტი კაცი) საჭიროა ადრინადად სასწავლებელში, რომ მომსვლელ მოსწავლეებს თვალყური ადევნონ; ასევე 24 კაცი აუცილებელია თურმე გაკვეთილებსა და გაკვეთილებს შუა დასვენების დროს თვალ-ყურის დასაქურად მოსწავლეებზე; გაკვეთილების დროს (სწავლა გრძელდება 6 საათს, ხოლო თითო მასწავლებელს სასკოლო მეკადნიერება აქვს 3 საათი) 12-15 მასწავლებელი მაინც მუდამ უნდა იდგეს თურმე კარიდორებში, რომ კლასებიდან გამომსვლელ მოსწავლეებს უყურონ. ასეთის „პედაგოგიურის“ მოსაზრებით გვიმტკიცებენ, რომ მასწავლებლებს შრომა არ შემცირდებათ მოდით და ნუ დაიჯერებთ!

ბ-ნი კარიკაშვილის სატყვიტ ძველსა და ახალს წყობილებას შორის განსხვავება მხოლოდ ის არის თურმე რომ ახლა მასწავლებლის შრომა არის „შედავათიანი“, ვინაიდან, ყოველდღე ხუთისა და ოთხის გაკვეთილის ძლევა მასწავლებელს მეტად დღის, ჯამრთელობას ურყევს და ბოლოს შრომის უნაჩსაც ართმევს; იშვიათის ენერგიისა და ჯანის პატრონი უნდა იყოს მასწავლებელი, რომ ყოველდღიურად სინდისიერად აძლიოს 4-5 გაკვეთილი... ჩვენც ვიცით, რომ 4 და 5 გაკვეთილის ძლევა ყოველდღიურად უფრო ძნელია, ვიდრე 3 გაკვეთილის მიცემა ბ სწორედ ამიტომ ვამბობთ, რომ მასწავლებლებს შრომა შემცირებული აქვსო. ბ-ნი კარიკაშვილი ხაზს იმას უსვამს, თუ რა უნდა

აეოს, — რა არის პედაგოგიურ იდეალის მხრივ სასწავლებელი, მაგრამ თუ იდეალზე მიდგება საქმე, ჩვენც ბევრს ვთხოვთ. ვიტყვი, მაგალითად, რომ მასწავლებელს უნდა ჰქონდეს დღეში მხოლოდ ერთი გაკვეთილი, იგი უნდა იყოს სრულის მეცნიერულ ცოდნით აღჭურვილი, მუდამ დღე თვალყურს უნდა ადევნებდეს მეცნიერებს განვითარებას. ევროპის უნივერსიტეტებში გამოჩენილი პროფესორები დღეში მხოლოდ ერთ ლექციას მეთეს არ კითხულობენ, დანარჩენ დროს ანდომებენ მეცნიერულ გამოკვლევას და ამ გამოკვლევის შედეგი შეაქვთ თავიანთ ლექციაში. მაგარი ის გახლავთ, რომ ამისათვის ჩვენ ჯერ არც განვითარების სახსარი გვაქვს და არც შესაფერი ხალხი გვაყავს. სახსარი საჭიროა მუშაკთა უზრუნველსაყოფად, ხოლო „შესაფერი ხალხი“ საჭიროა იმისთვის, რომ მან თავისუფალი დრო მართლა მოახმაროს ნაკისრებ საქმის წარმატებას. ჩვენში კი, საუბედუროდ, „თავისუფალ ხშირად დროს“ არავითარი საზოგადოებრივად სასარგებლო ნაყოფი არ მოაქვს და ამის მიზეზი ისაა, რომ სწორედ „შესაფერი ხალხი“ არა გვაყავს. და ასეთ გარემოებაში განყენებულ საპედაგოგო „ქეშმარიტებაზე“ ლაპარაკი და სამოქმედო პროგრამაში ისეთ საიდელალო „მოთხოვნების“ შემოტანა, რომელიც უფრო დიდს ნივთიერ და ზნეობრივ-გონებრივ ავლადილების ხალხს შეეფერება, იმ ადამიანს დაგვაშავსებს, რომელსაც დახეული შარვალი და ჩექმები აცვია და ზემოდან კი ახალ ფრაკს იცვამს. 3 გაკვეთილი ნორმად ევროპის სახელმწიფოებშიაც არაა შემოღებული. ბ-ნი W გამარჯვებულად გვითითებს საფრანგეთზე და გვასწავლის, რომ იქ მასწავლებლებს კვირეში 12—18 გაკვეთილი აქვთ დავალებული. მართალია, საფრანგეთის დღიურებში მასწავლებლებს განსაზღვრული ჯამაგირი იქვთ დაწინაშული და ამ ჯამაგირში მათ ვერ მოხთხოვენ კვირეში 12—16 გაკვეთილზე მეტს, მაგრამ ეს იმას არ ნიშნავს, რომ მასწავლებელს იქ ნორმაზე მეტ გაკვეთილის მიცემა არ შეეძლოს, — მხოლოდ მაშინ მას მომატებულ გაკვეთილებისათვის სასყიდელი ემატება. ნახეთ სხვა ქვეყნები: ავსტრიაში გიმნაზიის მასწავლებელს აქვს კვირეში 20—24 გაკვეთილი (ჯამაგირად 1000 გულდენი ანუ 800 მან.) დირექტორს 1400 გულდენი ანუ 1120 მან.); პრუსიაში გიმნაზიის დირექტორს აქვს 12—16 გაკვეთილი (ჯამაგირი 6000 მარკა ანუ 3000 მან.), უფროს მასწავლებელს 20—22 გაკვეთილი (ჯამაგირი 4200 მარკა ანუ 2100 მან.), ჩვეულებრივ მასწავლებელს (ordentliche Lehrer) 22—24 გაკვეთილი (ჯამაგირი 3000 მარკა ანუ 1500 მან.) და სხვ. (იხ. ბროკჰაუზი). ამიტომ იყო, ჩვენ რომ ვამბობდით და ახლაც ვიმეორებთ, რომ ქართველობის ახლანდელს გონებრივსა და ნივთიერს მდგომარეობაში მასწავლებლისთვის ნორმად 3 გაკვეთილის დაწესება პედაგოგიათობის მომასწავებელი არის, რომელსაც ვერავითარ კონკრეტული საბუთი და მოსაზრება ვერ გაამართლებს.

გაკვეთილების რიცხვის შემცირების შედეგია ის გარემოება, რომ ქართულ გიმნაზიას ახლის შტატით 19 ათასი მანათი ხარჯი ემატება წლიურად. ბ-ნი W ს „არითმეტიკით“ ხარჯების მომატება შეიძლი ათას მანეთით გამოიხატება, მაგრამ ეს შეცდომა იქიდან მომდინარეობს, რომ ჩვენი ავტორი აბსოლუტურ ციფრებს იღებს მხედველობაში. ძველის წესით მთელს გიმნაზიას, რომელშიაც ყველა მოსამზადებელი კლასები იქნებოდა და პანსიონის გულისთვის დანიშნული აღმზრდელებიც იქნებოდნენ, მასწავლებელთა ჯამაგირებზე სჭირდებოდა 49826 მან., ხოლო იმავე წესით იმავე გიმნაზიას,

ბანსონისა და ორს მოსამზადებელ განყოფილების გამოკლებით, სკირდებოდა 37905 მან., ახლა კი სკირდება 57600, მ. მაშასადამე ზედმეტი ხარჯია 19695 მან. ამგვარ ანგარიშს ბ-ნი W „ბანზე სიტყვის აგდებას“ ემახის. ანგარიშ-ს ასეთ „მცოდნე“ კაცს, რასაკვირველია, ვერაფერში ვერ დაარწმუნებთ. ვთქვათ, ახლანდელი სრული გინნაზია პროგინანზიად გადავაკეთოთ, მხოლოდ ოთხი კლასი დავტოვოთ და ამ ოთხ-კლასიან სასწავლებელში მასწავლებელთა ჯამაგი აღ 48,826 მან. დავაწესოთ. ბნი W ანგარიშის ისეთი „მცოდნე“ კაცია, რომ გვეტყვის: ჯამაგირების წინანდელ ნორმასთან შედარებით ახლა ნაკლები ხარჯია, რადგან ახლა ჯამაგირებზე ათასი მანეთით ნაკლები იხარჯება! მეორე მხრით ბ-ნი კარკაშვილი გვარწმუნებს, ახლა მასწავლებელი ნაკლებ ჯამაგირს იღებს, ვიდრე წინა დღეობდა, და ამის საბუთად მოჰყავს ის გარემოება რომ წინანდელის წესით შტატის მასწავლებელთ მეთი ჯამაგირი ეძლეოდა 5 გაკვეთილში (2700 მან.), მაგრამ საქმე ისაა, რომ წინა დღეობდა „შტატიანი“ მასწავლებელი სულ ხუთიოდე კაცი იყო და ისიც 2700 მან. მაშინ ეძლეოდა, როცა კვირაში 30 გაკვეთილს აძლევდა მოსწავლეს. ახლა კი ყველა „შტატიანი“ გახდა და 3 გაკვეთილში 2400 მან. დაენიშნათ ჯამაგირად. არ ვიცი, ამას თუ, გაკვეთილების რიცხვთან შედარებით, ჯამაგირის გაღდება არ ჰქვია, მაშ რაღას უნდა ვუწოდოთ გაღდება!

ამგვარად, ჩვენ განვიხილოთ ჩვენი წინანდელი განმარტება ტფილისის ქართულ გიმნაზიის მასწავლებელთა მოქმედებისა და, სამწუხაროდ, უნდა ვთქვათ, რომ იგი დღესაც შეურყეველად და სიმართლის გამოხატველად მიგვჩანია. მასწავლებელთა „ბრძოლის“ ნაყოფი ჯერ-ჯერობით შრომის შემცირებისა და სასწავლებლის ხარჯების გაღდებაში გამოიხატა. ხოლო იმის შესახებ კი, რასაც გრძელის „რეგენია“ გვპირდებოდნენ, ჯერაც არა გაკეთებულა რა. მართა სახელწოდება — ქართული გიმნაზია, — რასაკვირველია, არაა საქმარისი, რომ სასწავლებელი მართლა „ქართული“ შეიქმნეს და ეროვნულ სასწავლებლად გადაიქცეს. ამისთვის საჭიროა სახელმძღვანელოები, სხვა და სხვა სასწავლო საგნები სწავლების მთლიანი გეგმა, განსაზღვრული სისტემა და შიგ სასწავლებელში მდგარი და ნაყოფიერი მუშაობა. ყველა ამის განსახორციელებლად არავინ არავითარ „სამზადისსა და რეალურ საქმეს არ შესდგომია ჯერ ჯერობით. უნდა ვიფიქროთ, რომ ამას ჩვენი ჰედაგოგები შემდეგში შესაძლებლად და დაგვანახებენ...

დღეს კი ჩვენ — არა-პედაგოგებს — მხოლოდ შემდეგ გარემოებაზე შეგვიძლია მიითქვამება: დღემდის სათავად აზნაურო სკოლა მოსწავლეებს ამზადებდა სახელმწიფო გიმნაზიებიდან სამწიფის მოწმობის მისაღებად და გარეშე საზოგადოებას სკოლის ნაყოფიერობას იმის კვალობაზე სჯიდა, თუ რამდენი მოწაფე დაასრულებდა კურსს და მიიღებდა გიმნაზიებში მოწმობას. დღეს შემდეგ, რახან სწავლება ქართულ ენაზე უნდა იქმნეს, ეს თვალთ დასანახია და ადვილად შეამჩნევი საზო-მი გარეშე საზოგადოებას აღარ ექნება, ვინაიდან, ცხადია, ქართულ ენაზე მომზადებული მოსწავლეები იშვიათად მოახერხებენ რუსულ გიმნაზიებში რუსულად ეგზამენის დაჭერას. ამიტომ ჩვენი გიმნაზიის მასწავლებელთ მართებთ გაორკეცებული მუყაითობა და ენერგიული მუშაობა, რომ „ეროვნული“ გიმნაზია შინაარსითაც ისეთი იქმნეს, მასში სწავლა ისე ნაყოფიერად სწარმოებდეს, რომ საზოგადოებაში მის შესახებ ვერ წარმოხდეს უკმაყოფილება და გულის აკრუება. წინააღმდეგ

შემთხვევაში, ე. ი. თუ სასწავლებელს, მისი უნაყოფიერების გამო, მოესპო საზოგადოების თანაგრძნობა, მისი დღეობდა და იქმნება და ეს პირველი ცდა ცოტაოდნად მსხვილ ეროვნულ საქმის წარმართვისა ჩვენი შემარტებულ კრახით დასრულდება.

ასეთივე საფრთხე მოვლის ქართულ სასწავლებელს ქართველობის ნივთიერ საღარიბის მხრივაც. ახლა სასწავლებელს სახსარი ეძლევა იმ მოგებიდან. რომელსაც ტფილისის სათავად-აზნაურო საადგილო-მამულო ბანკი იძლევა. ჰაკრამ ვაქრობაში წაგება და მოგება ძმები არიან და ამიტომ ადვილად შესაძლებელია, რომ ბანკს ყოველთვის არ დაუჩრჩეს საქმარისი მოგება. ამეშად, მაგალითად, ბანკის საქმეები მაინც და მაინც ბრწყინვალედ არ მიმდინარეობს, მილიონ ნახევრის მამულები აქვს დარჩენილი და ვინ იცის, კიდევ რამდენი დარჩება აქედანვე შეიძლება ვივარაუდოთ, რომ ამ მამულების გასაღების დროს ბანკს თვალსაჩინო ზარალი მაინც მოუვა და, მაშასადამე, სახსარიც მოაკლდებათ ყველა იმ დაწესებულებებს, რომელთაც ბანკის მოგებიდან არსებობს წყარო ეძლევათ. ეს გარემოება დიდად დამაფრთხილებელია და სასკოლო საზოგადოება ვალდებულია მიაქციოს ამას განსაკუთრებული ყურადღება. ერთის მხრივ იგი უნდა ეცადოს სასწავლებელში, რამდენადც კი შეიძლება, ხარჯების შემცირებას, — ჯერ მართა გაკვეთილების რიცხვის მომატება მასწავლებლებისთვის თითქმის 20 ათას მანეთის ყიარათს გააკეთებინებს, — და მეორის მხრივ სასწავლებლისთვის უნდა გამოსძებნოს ისეთი ნივთიერი წყარო, რომელსაც მუდმივი ხასიათი ჰქონდეს და ბანკის მოგებასავით „მოდრავი“ არ იყვის...

ფ. გოგინიაშვილი.

წერილი ბ. ნის ფ. გოგინიაშვილის მიმართ

ამ წლის „ივერიის“ № 23-ში დაბეჭდილია თქვენი წერილი „ტფილისის ქართული გიმნაზია“, რომელშიაც მსჯელობთ ამ გიმნაზიის მასწავლებელთა მოქმედებაზე და ცდილობთ დამტკიცოთ, რომ მათი „ზნეობრივი შემეცნება“ მეტად ბნელი ყოფილა. საბუთი ასეთის მსჯელობისა სამწიფო მოგყავთ: ერთი ის, რომ ბრძოლა, მასწავლებელთა კორპორაციის მიერ ატეხილი სასწავლებლის რეორგანიზაციის სასარგებლოდ, გამოწვეული ყოფილა ახლანდელის განმთავისუფლებელის მოძრაობით; მეორე ის, რომ ვითომ მასწავლებლებს, ფაბრიკის მუშებსავით, ნაკლება შრომა და მეტა ქონა წამოუყენებიათ თავის დევიზად; მესამე ის, რომ თავიანთ მიზნის (შრომის შემცირების და გასამრჯელოს მომატების) მისაღებად სახმარ საშუალებად ვითომ დაუსახელებიათ გაფიცვა, გაკვეთილებზე ხელის აღება.

მე გახლავართ ერთი მასწავლებელთაგანი ქართულის გიმნაზიისა და ამიტომ საჭიროდ ვთვლი, როგორც სიმართლის აღსადგენად, ისე პედაგოგთა კორპორაციის სახელის დასაცველად დაგიმტკიცოთ თქვენ, რომ თქვენი მსჯელობა მეტად უსამართლოა და თქვენი საბუთები ამ მჯელობისათვის ან მეტად უცნაურნი, ან სრულებით ყალბნი არიან.

განვიხილოთ ჯერ პირველი საბუთი. ის გარემოება, რომ მასწავლებელთა კორპორაცია განმთავისუფლებელ მოძრაობის დროს აღძრა კითხვა სასწავლებლის რეორგანიზაციის შესახებ, განა შეიძლება მიღებულ იქმნას სამწუხარო ნაშნად, შეკნებულად ს მხრით, მათა პედაგოგურ მოღვაწეობის დასახსნათებდა? რუსეთის იმპერიის პოლიტიკური მდგომარეობა და კერძოდ ჩვენს ქვეყნისა 1905 წლამდე ისეთი სულის შემზუთავი იყო, რომ არამც თუ არ შეგვეძლო სკოლის რეორგანი-

ზაციაზე ლაპარაკი, არამედ ხმაგაქმენდილები ვცახცახებდით, — ვაი თუ ისიც დაგვიხურან, რაც ბენიერის შემთხვევით ერთხელ ძლივს იშვიათ ქართველობაში. თქვენ კარგად უნდა მოგეხსენებოდეთ, რომ სამოსწავლო მთავრობა სულ უბრალო მიზეზს ეძებდა, რომ ჩვენი სასწავლებელი დაექვეტა, აგრეთვე ლეგა ხმას, ამ სკოლის მასწავლებელნი და გამგენი კვილი-საიმედონი არ არიანო, რუსეთის წინააღმდეგი ქართველი ტენდენტები აქეთო და სხ. ეს ერთის მართ. მეორე მხრით ისიც კარგად მოგეხსენებათ, რომ 25 წლის არსებობის განმავლობაში ჩვენი სასწავლებლის ბედი ბევრჯერ ეკია დიდებულის თავდა-აზნაურობის წყალობით. ეს დიდებულები მუდამ იმას გაიძახოდნენ, რად გონდა კერძო, უფლებო სასწავლებელი, ავიღოთ და გადავკეთო მთავრობას, იმან მართოს თავისებურად ჩვენი სკოლა და გვიზარდოს შეილებიო. ახა ავისთანა დროს, როდესაც გარედგან მთავრობა და შინ დიდებული თავდა-აზნაურობა ასეთის მტრულის თვალთ უქცე-როდა ჩვენს სასწავლებელს, განა მასწავლებლებს შეეძლოთ კრინტი დაეძრათ რეორგანიზაციის შესახებ? ეს ხომ ნამდვილი უგუნურება იქნებოდა, წმინდა წყლის პრავოკაცია, სასწავლებლის მტრების გასახარებლად რა დროს რეორგანი-ზაციაზე ლაპარაკი იყო, როდესაც თვით სკოლის არსებობა სათუო იყო და პირველი ზნეობრივი მოვლეობა მასწავლე-ბელთა მდგომარეობდა იმაში რომ თავიანთ უტოქტობით არ გამოეწვიათ დაექვეტა სკოლისა. რომელიც, ბევრს ნაკლულევა-ნებასთან, მინც ფრიალ და ფრიალ სასარგებლო იყო ქართვე-ლობისთვის.

მაგრამ როდესაც პოლიტიკური პირობები შეიცვალა, როდესაც შესაძლებელი შეიქმნა უშიშრად სკოლის არსებო-ბისათვის რეორგანიზაციის შესახებ კითხვის აღძვრა, აქი მასწავლებლებმაც აღარ იყრუს და არ დაეარდენ გულ-წრფე-ლად ეუწყებიათ ქვეყნისთვის ყველა ნაკლულევა-ნებანი სასწავ-ლებლისა და ეჩვენებინათ მათი ასაცილებელი საშალებანი. ასეთი იყო გჯავახ განმათავისუფლებელ მოძრაობისა პ და-გოგიურს კორპორაციაზე და ეს გჯავახ სამწუხარო ნიშნად კი არა, სასიხარულოდ უნდა იქმნას მიზნული, როგორც მასწავლებელთა სიფიზლის გამაზნახველი.

მეორე თქვენი საბუთი, ვითომ მასწავლებლებს თავის დევიზად წამოეყენებინათ ნაკლება შრომა და მეტა ქირა სრუ-ლებით ყალბია. ყოველს პედაგოგს მოეხსენება, რომ ყოველ-დღე ხუთისა და ოთხის გაკვეთილის ძლევა მასწავლებელს მეტად ღლის, ჯანმრთელობას ურყევს და ბოლოს შრომის უნარსაც ართმევს. იზვიათის ენერჯისა და ჯანის პატრონი უნდა იყვეს მასწავლებელი, რომ ყოველდღურად სვინდი-სიერად აძლიოს ოთხი-ხუთი გაკვეთილი, სვინდისიერად ემ-ზადოს მეორე ღლის გაკვეთილებისთვის, სვინდისიერად ას-წოროს მოწაფეთა რვეულები და თანაც თვალ-ყური ადევნოს მეცნიერებას და ლიტერატურას თავისთავის გასვითარებლად, რაცაც ისევე საჭიროა მასწავლებლისთვის, როგორც კლასში გაკვეთილების ძლევა ოთხს-ხუთს წელიწადს რომ მოახერ-ხოს ეს ასე იზვიათმა მასწავლებელმა, მეტუთე-მეექვსე წელი-წადს წელი მინც მოსწყდება და იძულებული გახდება ან გაკვეთილები შეიმცროს, ან ნაკლების მუყაითობით და ერთგულობით ასრულოს თავისი მოვალეობა. ჩვენი გიმნაზიის პედაგოგიურმა კორპორაციამ გაითვალისწინა ყველა ეს გა-რემოება და იმ დასკვნაზე მივიდა, რომ საჭიროა საქმის სარ-გებლობისათვის მასწავლებლები არ იყვენ ძალიან დატვირ-თულნი გაკვეთილებით, რათა მათ ჰქონდეთ შეძლება თავი-

ანთ ჯანმრთელობის შეურყევლოდ იშრომონ. ხედავდნენ რაგორც კლასში, ისე სახლში. სამი გაკვეთილი უნდა იქმნა მიღებული, მაგრამ მარტო სამის გაკვეთილის მიცემით არ თავდება მასწავლებლის შრომა სკოლაში, რადგან მასწავ-ლებელი იმვე დროს არის აღმზრდელი. სკოლაში სწავლის დრო გრძელდება, როგორც ვიცით, ხუთ საათ ნახევარს; ამას უნდა მივუმატოთ ნახევარი საათი კიდევ, რადგან დილით მოწაფეები იწყებენ მოსვლას სკოლაში ნახევარი საათით აღ-რე პირველის გაკვეთილის დაწყებამდე. ამიტომ მასწავლებ-ლებიც მოვალენი არიან ნახევარ საათით აღრე გამოცხადდენ, ასე რომ მათ მოუხდებათ ფეხოუცვლელად სკოლაში ყოფ-ნა დღისით ექვსი საათი. თავიანთ სამის გაკვეთილის გარეშე მასწავლებლები დასვენების დროს მოწაფეებთან ერთად არი-ან სკოლის ეზოში და კარიდორებში, ხოლო გაკვეთილების დროს, მორიგეობით, ზოგნი კარიდორებში და ეზოებში არიან ყურისადევნელად, რომ კლასიდან გამოსული მოწაფეები ტყუილბრალოდ არა სცდებოდნენ გაკვეთილს, ზოგნი კი შედიან ამხანაგების გაკვეთილებზე, რადგან ავტონომიის წე-სით თვით მასწავლებლები ადევნებენ თვალ ყურს ერთმანე-თის მეცადინეობას. ეს იმ შემთხვევაში, როცა გაკვეთილს არ აკლდება არც ერთი მასწავლებელი. მაგრამ ძალიან ხში-რია შემთხვევა, რომ მასწავლებელი რამე მიზეზით აკლდება გაკვეთილებს. იმის ადვილი მოვალეა დაიპიროს გაკვეთილე-ბისგან თავისუფალმა მასწავლებელმა.

ამნაირად გამოდის, რომ სკოლაში სამსახურის ხანი დღიურად რეორგანიზაციის შემდეგ მასწავლებლისთვის იმა-ზე მეტია, რამდენსაც მსახურებდა წინად ხუთის გაკვეთილის მძლეველი, რომელიც მიდიდა სკოლაში პირველ გაკვე-თილს დაწყებისას და მოწაფეთა დასვენების დროს თავისუ-ფალი იყო ყოველნაირი შრომისგან. სახლში გაწეული შრო-ნაც რომ მივიღოთ სახეში, შეგვაძლიან ვიქვათ, რომ რა-ოდენოა დროსი მასწავლებლის მუშაობისა სკოლაში და სახლ-ში დღიურად ახლაც და წინადაც ერთი და იგივეა. მხოლოდ ახლა შრომა უფრო შედარებითაა ჯანმრთელობისთვის და უფრო ნაყოფიერი სკოლისათვის.

სამაგიეროდ, რაოდენადაც ახლა შედარებითი აქვს მასწავლებელს შრომა, იმდენადაც შემცირებული აქვს ჯამა-გირი. წინად შტატის მასწავლებელ ხუთი გაკვეთილის დღიურ-ად მძლეველი, იღებდ პირველს ხუთი წლის განმავლობაში 2560 მანეთს, ხოლო ხუთი წლის შემდეგ — 2710 მან. ახლა კი იგივე მასწავლებელი იღებს 2400 მან, ე. ი. 160—310 მა-ნეთით ნაკლებს. ამის შემდეგ განა შეიძლება გეტქვათ, რომ პედაგოგთა კორპორაციამ თავის დევიზად წამოაყენა ნაკლები შრომა და მეტი ქირა? პირ-იქით, გამოდის რომ მისი დევიზი ყოფილა: შრომა ჯანმრთელობისთვის და შედეგათის მიხედვით დაკლება ჯამაგარი.

მესამე თქვენი საბუთი—ვითომ მასწავლებლებს თავიათ მიზნი (შრომის შემცირების და გასამრჯელოს მომატების) მისაღწევად სახმარ საშუალებად დაესახელებიოთ გაფიცვა— მეტის მეტად ფანტასტიურია მთელის ერთის წლის განმავ-ლობაში არც ერთს მასწავლებელს და მით უფრო მთელს კორპორაციას არსად არც დაუწერია და არც უთქვამს, რომ თუ შრომას არ შეგვიპირებთ და გასამრჯელოს არ მოგვი-მატებთ, ვაფიცვებით, გაკვეთილებზე ხელს ავიღებთო. პირ-იქით, ეს კი უთქვამთ მასწავლებლებს, რომ თუ საზოგადო-ებას არ ექნება ფული, ჩვენ მხად ვართ ნაკლებსაც დავ-ჯერდეთო. მაშ რამ გათქმევინათ ასეთი უცნაური რამ

მასწავლებელთა გაფიცვაზე იმ მიზნით, რომ შრომა შეემცირებინათ და გასამრჯელო მოემატებინათ? იე შემიძლიან მხოლოდ ერთა განმაზრტება მივცე ამ უცნაურს აზვას. ჯამავირების რაოდენობა მოხსენებულ იყო პედაგოგიურის საბჭოს მიერ შემუშავებულს საერთოგანმანათლებლო პროექტში ერთს მუხლად. ეს პროექტი ხანდახან ლაპარაკში იწოდებოდა ავტონომიის პროექტად. საზოგადო კრებაზე შ. ჩიტაძემ გამოაცხადა, რომ, თუ ავტონომია არ იქნა მიღებული, იყოლდეთ რამდენიმე მასწავლებელი და აღმზრდელი (რიცხვით 16) სკოლაში აღარ დაგრჩებოთო. აი ეს განცხადება მიგილიათ თქვენ გაფიცვის გამოცხადებამ. ხოლო რადვანაც ჯამავირებს ეხება ერთა მუხლთაგანი ავტონომიის პროექტისა, ამიტომ დავისკვნით, რომ მასწავლებლები იფიცებოდენ ჯამავირების მომატებისთვისო. ასეთი დასკვნა ფრიად შემცდარი და უსაფუძვლოა. ჯერ ერთი განცხადება შიო ჩიტაძისა შეეხებოდა სკოლის რე რგანიზაციის იმ მუხლებს რომელნიც შეიცავდენ პედაგოგიურის საბჭოს ავტონომიას, ესე იგი დამოუკიდებლობას კომიტეტისგან სკოლის მართვა-გამგეობაში, და არა გასამრჯელოს მომატებას. მეორეც ისა, — შ. ჩიტაძის განცხადება არას გზით არ შეიძლება გაფიცვად იქმნას მიღებული. პირველად იმიტომ, რომ ეს განცხადება იყო გამოკვეციებული სასწავლო წლის ბოლოს, როდესაც ადვილი საშოვანია მასწავლებელი, მეორედ იმიტომ, რომ იმავე განცხადებას შ. ჩიტაძემ დაუმატა დასაშოშინებლად იმ პირთა, რომელთაც საძნელოდ დანიხეს იმდენის ახლის მასწავლებლის შოვნა, რომ ჩვენ დაგრჩებოთ მასწავლებლად მომავალს წელსაც იმ დრომდე. ვიდრე ჩვენ მაგიერს მასწავლებლებს იშოვიდეთო. სად არის აქ გაფიცვის ნიშნები? განა გაფიცულს ფაბრიკის მუშებს როდისმე უთქვამთ ფაბრიკანტისთვის, ქარას თუ არ მოგვიმატებთ, მუშაობაზე ხელს ავიღებთო, მაგრამ, თუ ჩვენ მაგიერს მუშებს ახლავე ვერ იშოვით. თანახმა ვართ წინანდელის ქირით ვიმუშაოთ, ვიდრე სხვა მუშებს იშოვიდეთო? ამნაირად მასწავლებელთა საქციელი, რაოდენადაც იგი გამოიხატა შ. ჩიტაძის განცხადებაში, არამც თუ არ წარმოადგენს არაფერს საერთოს გაფიცვასთან, არამედ მისი პირდაპირ წინააღმდეგეცაა.

ასეთია, ბნო ფილიპე, საბუთები, რომლებზედაც თქვენ ამყარებთ თქვენს მსჯელობას ქარაულის გიმნაზიის მასწავლებელთა ზნეობრივს ფაზიონომიის შესახებ. ნათქვამის შემდეგ ცხადია, რა ღირსებისაც იქნება თქვენი მსჯელობა სამართლიანობის მხრით.

დ. კარაჭაშვალაძე.

პატარა შიშრები

მკითხველმა უთუოდ იცის, რომ ტფილისში „უსაქმოდ დარჩენილ ინტელიგენტების ბიურო“ არსებობს და რომ ამ ბიუროს მკიდრო კავშირი აქვს სოც. დემოკრატიულ პარტიის ზოგიერთ ცნობილ მეთაურებთან, მაგრამ შეიძლება, მას გაგონილი არ ჰქონდეს, რომ ამ ბიუროს მალე სახელის გამოცვლას უპირებენ და უნდათ „უსაქმურ ინტელიგენტთა უსაქმური ბიურო“ დაარქვან.

ქალაქის საბჭომ 27,000 მანეთი გადასდო, რომ ამ ფულით რამე დროებითი დახმარება აღმოეჩინა იმ მშრომელ ინტელიგენტებისთვის, რომელთაც ახლანდელ საერთო არეულობის დროს სამსახური და მასთან ცხოვრების სახსარიც მოესპოთ. ამ დახმარებას მოწყალეების ხასიათი რომ არ ჰქონო-

და, გადასწყვიტეს ქალაქის სტატისტიკური აღწერა დაწყოთ და ეს საქმე უსაქმოდ დარჩენილ ინტელიგენტებისთვის მიენდოთ. ხსენებულმა ინტელიგენტებმა თავი მოიყარეს და საქმის გამგედ და ხელმძღვანელად აარჩიეს ის ბიურო, რომელსაც ჩვენ „უსაქმურ ინტელიგენტების უსაქმური ბიურო“ დავარქვით.

მართლაც ახლა ამ ახალ სტატისტიკოსების და მათი ბიუროს მოღვაწეობას თუ გავიხსენებთ, იქულებული ვიქმნებით აღვიაროთ, რომ ერთადერთი საქმე, რომელშიაც მათ დიდი მხნეობა და ვატყევა გამოიჩინეს, იყო... მათი გაფიცვა, რომელიც საქმის დაწყებისთანავე მოაწყვეს იმიტომ, რომ თავიანთ „ინტელიგენტურ“ შრომას მეტად აფასებდენ და დღიურ ჯამავირად ერთი მანეთის მიღებას უკადრისობდენ. ამ გაფიცვაში მათ „ბრწყინვალედ“ გაიმარჯვეს და შრომის ჯილდოდ მანეთის მაგიერად მანეთნახევარი მიიღეს.

საუბედუროდ, გაფიცვაში მამაცი უსაქმო ინტელიგენტები საქმეში... ზარმაცი გამიღვენ. ბიურო, რომელშიც არა ერთი ნაცნობი „ამხანაგი“ შეგვხვდება და რომელსაც თვალყური უნდა ედევნებია იმისთვის, რომ ამ საქმეში მონაწილეობა მხოლოდ ნამდვილად უსაქმოდ დარჩენილ ინტელიგენტებს მიელოთ, ამ მხრივ სულ უშოქმედო გამოდგა. ადგილობრივ გაზეთებში არა ერთი ისეთი ფაქტი იყო აღნიშნული, რომელიც აშკარად ხდიდა, რომ სტატისტიკის საქმეში ფულს იღებენ ისეთი ინტელიგენტებიც, რომელსაც არავითარი გასაკირი არ აწუხებს, ან სამსახური ახლანდელ მოძრაობის დროს არ დაუჯარგავთ. ამრიგად ბიუროს დაუდევრობით საზოგადო ფული იფლანგებოდა. ასეთი დაუდევრობა რომელიმე „ბურჟუაზიულ“ დაწესებულებას ან სახელმწიფო კანცელარიას რომ დასტუბოდა თვით ამ ბიუროს წევრები, უეჭველია, საზოგადოებაში განგავს ასტეიდურ და იტყოდენ, რომ საზოგადო ფულის ასეთი გაფლანგვა მხოლოდ ბიუროკრატიულ დაწესებულებას შეუძლიაო... მაგრამ „ბიუროს“ სახელი „ბიუროკრატის“ წაავავს, ალბად იმიტომ უსაქმურ ინტელიგენტების უსაქმურმა ბიურომაც თავიდან ვერ აიშორა ბიუროკრატიული ჩვეულებები, — სიზარმაცე, დაუდევრობა და ამის გამო საზოგადო ფულის უანგარიშოდ გაფლანგვა.

თვით სტატისტიკოსებმა თავისი მუშაობა ისე მოაწყვეს, რომ თითოს დღეში ერთი ან ორი საათის შრომაც არ სჭირდებოდა. გამოიჩინა, რომ ისინი ერთმანეთს არ აკლიდენ საქმის სწრაფად შესრულებას, რომ ამნაირად საქმე გაეკრძელებინათ და მეტი ჯამავირი აეღოთ, რომ უსაქმოდ დარჩენილები ამ სტატისტიკის დროს მართლაც უსაქმურად რჩებოდენ იქცეოდენ ისე, როგორც იქცევიან ჩვენგან ათვალწუნებულ ბიუროკრატები, როდესაც ჯამავირს სრულად იღებენ და საქმის შესრულებას კი გაუზრბიან. და უსაქმური ბიურო ხედავდა ამ საერთო უსაქმურობას და სდუმდა. — კატამ ქირი მალა, მაგრამ ქირმა თავი არ დამალაო: ქალაქის საბჭოს ქალაქის აღწერისთვის გადაღებული ფული გამოეღია და საქმე კი ჯერ კიდევ სანახევრადც შესრულებული არ არის. ამ უსაქმურებს, რომელთაც, როგორც ეტყობა, არავითარ საქმის შესრულება არ შესძლებიათ, დაავიწყდათ, რომ შრომის ჯილდოთ საზოგადო ფული ეძლევათ და რომ საზოგადო ფულის ასეთი უსარგებლოდ გაფლანგვა ან ტყუილ-უზრალოდ მიღება ბოროტ მოქმედებას უდრის... თავის გასამართლებლად მათ მხოლოდ იმის თქმა შეუძლიათ, ეს ფული შრომის ჯილდოდ არ გვევლლება, იგი მხოლოდ ქველმოქმედება არისო ან...

მოწყალეობა, და ჩვენც მას ასე ვიღებთო. ამნაირ თავის მართლებას თუ მიმართა ამ მცონარე ხალხმა და მათმა ბიურომ, ჩვენ აღარაფერი გვეთქმის...

ერთი ახირებული კაცი სვ. წერეთელია, ის ცნობილი სვ წერეთელი, რომელიც ს.-დემოკრატიულ პარტიის „რეკომენდაციით“ ჩვენმა ხალხმა სათათბიროში თავის წარმომადგენლად გაგზავნა. „მუშაში“ იყო დაბეჭდილი და შემდეგ სხვა ადგილობრივ გაზეთებშიაც გადაბეჭდილი რამდენიმე ხოცენა და ქაღალდი, რომელიც ამტკიცებდა, რომ ეს „საუკეთესო ს.-დემოკრატი“, მუშა ხალხისთვის მებრძოლი და უანგარო საზოგადო მოღვაწე, მისში ხალხის წარმომადგენლად არჩეული, პარტიის დამღვეს კიდევ ხევწნა მუდართით მიმართავდა ადგილობრივ ადმინისტრაციას და ჯარის უფროსს და სხვება ხალხისთვის დარჩენილი სადრამო ფული გადახდევინებინათ. ჩვენ არ გამოვუდგებით იმ საინტერესო კვლილების გამოკვლევას, რომელმაც პარტიაში დრამის აქტიურობა აღმოაჩინა მისში ს.-დემოკრატიულ პარტიის კანდიდატობის ღირსად გახადა, რადგანაც ეს ფაქტი თავის თავად ღაღადებს იმას, რომ ხსენებულ პარტიის წარმომადგენლები ხშირად თვით პარტიულ, საპროგრამო კითხვებში სიუჟეტებს მოკლებულ არიან. ჩვენთვის საინტერესოა ის გარემოება, რომ ექს-დებუტატი ცდილობს თავი იმართლოს იმ მიმე ბრალდებისაგან, რომელიც მის საწინა-ღმდეგოდ წამოაყენა გათმა „მუშაში“.

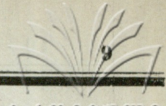
ეს უცნაური თავის მართლება დაბეჭდილია „ჩვენი ცხოვრების“ მეოთხე ნომერში. წერეთელი აცხადებს, თვითონ გლენებმა შეაგროვეს ჩემ სასარგებლოდ ფული, მაგრამ პოლიციამ ნება არ დართო, რომ ჩემთვის ვადმოეცათ და ამიტომ სოფლის წარმომადგენლებმა მთხოვეს გუბერნატორისთვის მიმეწერა და ადგილობრივ პოლიციის უკანონო მოქმედება გამომეჩვენებინათ. მეც სატუსაღოში, ჩემთან მყოფ ამხანაგებთან მოლაპარაკების შედეგად და მათის თანხმობით, გადავწყვიტე ასე მოექცეულიყავი, თუმცა ვგრძნობ, რომ პრინციპალური შეცდომა მომივიდა, რადგანაც ადმინისტრაციასთან სათხოვნელად არ უნდა მივსულიყავი, მაგრამ „რა გვექნა, როდესაც მეტი საშველი არ გახლდათ“, — ცოლშვილი გაქირვებულ მღვდლარებაში მყავდაო.

ეს თავის მართლება იმიტომ არის საინტერესო, რომ სვ. წერეთელს თავის თხოვნების შინაარსი დაეიწყებია. მის პირველ თხოვნაში სრულებით არ არის ნახსენები ადგილობრივ პოლიციის უკანონო მოქმედება, პოლიციის წერეთელი მხოლოდ მეორე თხოვნაში უჩივის და უჩივის იმას, რომ ადგილობრივი ბოქაული უფროსის ბრძანებ ს არ ასრულებს და სოფელს ამ ბრძანების თანახმად სადრომო ფულს არ ახდევინებს. ამას გარდა სვ. წერეთელს არ ახსოვს, რომ გაზეთებში კიდევ ერთი საბუთი იყო დაბეჭდილი, — მისი წერილი თავის მოადგილესთან, რომელსაც უთვლის ჩემი კუთვნილი სადრამო ფული მრევლს გადახდევინე და მე აქეთვე გამომიგზავნე, ან სულ ნუ დარჩები იმ მრევლში, თორემ „ამას ვერ მოვიტყვებო.“ საკვირველია აგრეთვე, რომ ხალხს ძალიან ჰყვარებია მღვდელი წერეთელი, სხვა არც ერთი მღვდელი არ სდამიბია, მისთვის თავის ნებით ფული შეუგროვებია და ფულის გადაცემა კი წერეთლისთვის ჩუმიად ვერ მოუხერხებია, თუმცა ხალხში ათი ათასობით იკრიბება ფული ისე, რომ ადგილობრივი პოლიცია ხელს ვერ უშლის ფულის შეკრებას. რაღა

სვ. წერეთელზე შეუძლებელი გახდა ის, რაც სასარგებლოდ ჩვენში ადვილი მოსახერხებელია. ან რატომ არაა, რა ვინ ნებაყოფლობით შეწირული ფული, „იფლანგებოდა“, როგორც ამას თვით სვ. წერეთელი მოწმობს, — ამიტომ მერქარებოდა ხსენებული ფულის მიღებაო.

საგულსხმაა სვ. წერეთლის თავის მართლება, პრინციპალური შეცდომა მომივიდა, მაგრამ ეს საქმე ამხანაგების თანხმობით ჩავიდინე და სხვა გზა არ იყო, ცოლშვილი გაქირვებულ მღვდლარებაში მყავდაო. ძალა უნებურად გვაგონდება ს.-დემოკრატიულ პარტიის სხვა და სხვა შეცდომა და ხშირად პარტიულ პროგრამის დარღვევაც, რომელსაც შემდეგ „ტაქტიკურის მოსახრებით“ ამართლებდნენ. ეს ტაქტიკური მოსახრება უდრის ცოლშვილის გაქირვებას, რომელმაც სვ. წერეთელს „პრინციპალური შეცდომა“ ჩაადენინა. დატუსაღებულ ამხანაგების თანხმობა სვ. წერეთელს არ ამართლებს, ეს თანხმობა მხოლოდ იმას ამტკიცებს, რომ პარტიაში კიდევ სხვებიც ყოფილან ტაქტიკურ მოსახრებით სხვა და სხვა პრინციპალურ შეცდომების ჩამდენი. ჩვენთვის ასეთ პირებს არავითარი მნიშვნელობა არა აქვს, — იმ პარტიამ იკითხოს, რომელსაც ასეთი პირები თავით საუკეთესო წევრებად მიანჩია და რომელიც შესაძლოდ სცნობს სვ. წერეთლისთანა კაცებს ხალხის წარმომადგენლობა მიანდოს.

ერთი უცნაური წარმომადგენელი ახლა ქართველ სამღვდლოებასაც ჰყავს, — ეს ის ახალი ეგზარხოსია, რომელიც საქართველოში მართახების და ხიშტების იმედით მოიბრძანდება. საქართველოს სამღვდლოებამ გადაჭრით გამოაცხადა თავისი სურვილი, რომ აღდგენილ იქნას ქართულ ეკლესიის უწინდელი დამოუკიდებლობა, ხალხის ერთმა ნაწილმაც მოითხოვა ადგილობრივ თავისუფალ ეკლესიის მოწყობა, — ამის წინააღმდეგი გახდნენ რუს პატრიოტებთან ერთად ქართველი ს.-დემოკრატები, რადგანაც ეგონათ, რომ ქართულ ეკლესიაში მღვდელი თვით ხალხმა თუ აირჩია, ამით სრულიად რუსეთის მუშათა ს.-დემოკრატიული პარტია დიდ საფრთხეში ჩავარდებაო. ჩვენ არ გვგონია, რომ ამ პარტიას საქართველოში ბიუროკრატიულ და პოლიციურ ეკლესიის მაგიერად თავისუფალი ეკლესიის დაარსებით რამე დაჰკლებოდა და ამიტომ დიდ შეცდომად ვთვლით, რომ ჩვენებურმა ს.-დემოკრატებმა ხალხს საეკლესიო საქმეების მოწყობაზე ავალი აარიდებინეს და ამით შეუძლებელი გახადეს იმ რეფორმის განხორციელება, რომლისთვისაც ქართველმა სამღვდლოებამ ნიადაგი ღირსეულად მოამზადა. ქართველ სამღვდლოებას ხალხისგან არ დაემძინეს, — იგი არ შეუშინდა ციხეს და გადასახლებას, მან თავის ზურგზე იგემა კახაკების მთარახი, სასტიკი ბოიკოტი გამოუცხადა სინოდს, სასურველად სცნო, რომ მღვდელს თვითონ ხალხი ირჩევს ხოლმე, მაგრამ, ხსენებულ მიზეზის გამო, მისი განზრახვა ჯერჯერობით შეუსრულებელი რჩება და მთარახისაგან ძალად მოვლინებული ექსარხოსი ტფილისში ჩამდის... ამ ექსარხოსის უფლებათა დასაცველად ადგილობრივმა უმაღლესმა ადმინისტრაციამ ისევ ძველ და ნაცად საშუალებას, — კახაკების მთარახებს, მიმართა, — სამღვდლოებას შეატყობინეს, რომ ყოველ ურჩ მღვდელს ამ კახაკებთან ექმნება საქმეო. ცხადია, რომ ასეთ პირობებში სამღვდლოება, რომელსაც ხალხი გვერდში არ უდგა, პირდაპირ ბრძოლის გაწყვეს ვერ გაბედვს და დროებით მაინც დამორჩილებას არჩევს პარტიებმაც ისევე, როგორც რუსეთში მოქმედი სარევეო

ლუციო დროებით ხელი აიღეს აშკარა ბრძოლაზე იმისთვის, რომ შემდეგ ორკეცის ძალით შეებრძოლონ თვითმპყრობელობას.

წარსულის მოგონებანი*)

(გაგრძელება)

II

ვინცა გნახს, კვლავც გნახს, ან აკმაღს, კიდევ გნახს. გრ. ორბელიანი

საქართველოში პირველ ჩასვლის შემდეგ კიდევ ერთ წელიწადს დავრჩი ავსტრიის საზღვარზე, სადაც ერთ პოლონელის ოჯახში აღმზღელად ვიყავი. მკალი წელიწადი მახსენდებოდა საქართველო და იქითვე მივისწრაფოდი. ტფილისიდან მომდიოდა წერილები, ვახუშტები და წიგნები, —მათი მიღება და წაკითხვა ძალიან მასიამოვნებდა, — იქმი ყოველი ფიქრი საყვარელ საქართველოს გარს უტრიალებდა.

ბოლოს, როგორც იქნა, 1885 წელს, მარიამობისთვის საქართველოსკენ წამოვედი და სამუდამოდ დავსტრევე პოლონეთი, სადაც რამდენიმე წელიწადს დავჰყავ. ეს ცვლილება, — ერთ ერის ქვეყნიდან მეორე ერის ქვეყანაში გადასახლება, — ჩემთვის აღვილი არ იყო. მართალია, სულით რეგულით მიწოდოდა მალე ჩავსულიყავი საქართველოში, მაგრამ პოლონელ ნაცნობების დატოვებაც ძალიანებდა. მართლაც, რაკი ჩვეულუბად მაქვს შექმნილი საზოგადოებრივი გავიწრო და დავიანლოვო ის ერთი რომლის ქვეყანაშიაც ცხოვრება მიხდება, და რაკი პოლონელებს ისედაც სიმპატიური ხასიათი აქვთ, ამიტომ ბევრი ცნობილი პოლონელიც მწერალი გავიცანი და დავიახლოვე; ზოგიერთს დავუმეგობრდი კდეც პოლონელები საზოგადოდ მეტად დიდ მნიშვნელობას აძლევენ ყველაფერს, რაც მათ ცხოვრების ან მწერლობის შესახებ იწერება გერმანულ ჟურნალ გაზეთებში, და, რაკი მე დრო გამოშვებით ვებეჭდებდი გერმანულად პოლონურ მწერლობის, ხელოვნების და საზოგადოებრივ ცხოვრების შესახებ ანგარიშებს, პოლონელებიც ცდილობდნენ ჩემ გაცნობას, რომ ამნაირად ჩემ ნაწერებზედაც რამე გავლენა ჰქონოდათ.

საზოგადოდ ყველა მწერალი სახელის მოყვარულია, მაგრამ პოლონელ მწერლებს ეს თვისება უფრო ემჩნევა. ვარშავაში სტუმრად ვიყავი ერთ ცნობილ დრამატიულ მწერალთან, რომლის ნაწარმოებს მაშინ პოლონურ სცენაზე დიდი სახელი ჰქონდა. ოთახში შემოვიდა აგრეთვე ცნობილი რომანისტი და მასპინძელმაც გამაცნო იგი, მაგრამ ამ გაცნობის დროს სტუმარს ჩემი სახელი და გვარი არ უთხრა. ამ გარემოებამ ძალიან გამაყვირვა, მაგრამ, სტუმარი რომ წავიდა, მასპინძელმა თვითონ ამიხსნა თავისი საქციელი და მითხრა: „არ მიწოდდა სტუმარისთვის თქვენი გვარი შეთქვა, რადგანაც მან იცის, რომ გერმანულ გაზეთებში ჩემ შესახებ გიწერიათ. თუ შეიტყო, რომ ჩვენ ერთმანეთის პირადი ნაცნობები ვართ, მაშინ თქვენს შეხედულებას ჩემი ნიჭისა და ნაწარმოების შესახებ მის თვალში ფასი დაეკარგება, ხომ იცით, რომ ამ შემთხვევაში უცნობის აზრს მეტი მნიშვნელობა აქვს, ვიდრე მეგობრის ან ნაცნობისა!“ აი, როგორ ცდილობენ პოლონელი მწერლები სახელის მოხვეჭას!

პოლონელ მწერლობის უმეტესობა თავის განათლებით მაღლა სდგას და ზოგიერთი მათგანი შესამჩნევ ცოდნის პატ-

რონიც არის. თითქმის ყოველი მათგანი კარგად განსობილია პოლონურ მწერლობის გარდა აგრეთვე ფრანგულ და გერმანულ მწერლობას, ინგლისურ და იტალიურ მწერლობის ცოდნაც მათში იშვიათი მოვლენა არ არის. ამას გარდა ისინი მოგზაურობენ, ხშირ-ხშირად დაიარებიან ბერლინში, პარიზში და ვენაში და მრავალმხრივად თავის განვითარებას ცდილობენ. წერის კილო და ენა მათ მეტად მოხდენილი აქვთ, თუმცა გამოჩენილი მწერალი მათში ხშირი არ არის, — ამ უკანასკნელ ოცი წლის განმავლობაში, მაგ., პოლონელებს გამოაჩნდა მხოლოდ სამი თუ ოთხი ისეთი მწერალი, რომელთაც საყოველთაოდ სახელი გაითქვეს. დანარჩენები კი ისეთ მწერლების გუნდს ეკუთვნიან, რომელთა ნაწარმოებს ხან და ხან უცხო ენებზედაც სთარგმნიან, მაგრამ წაკითხვით მხოლოდ ერთხელ კითხულობენ ხოლმე, რადგანაც მათი წაკითხვა დიდ და ხანგრძლივ შთაბეჭდილებას არ ახდენს.

ამისი მიზეზი ის უნდა იყოს, რომ პოლონელებს საზოგადოდ ფილოსოფიური მსჯელობა არ ეხერხებათ. მათი მწერლები უფრო ცდილობენ განახოგადონ რომელიმე მოვლენა, ვიდრე გაარჩიონ იგი და მიზეზი გამოუჩინონ. ამას გარდა პოლონელები გულახდილები არ არიან და მოთხრობებში აწერილი მოვლენა ან ხასიათები სინამდვილეს საესებით არ გამოხატავენ; თვით მოთხრობის კილო ან ნამეტანი სანტიმენტალური და ან ნამეტანი პესისმისტურია. პოლონელი მწერლები ხშირად ცდილობენ თავიანთ ნაწერებს იუმორისტიული ან სატირული ხასიათი მისცენ, მაგრამ ამას ვერ ახერხებენ, რადგანაც ენა მახვილობა უფრო აქვთ, ვიდრე ნამდვილ სატიროკოსის ნიჭი, — და რამოდენიმე ხაკვესით კი სატირული თხზულება არ დაიწერება.

იუმორი უნდა იყოს შემუშავებული და ობიექტიური, რომ ყოველივე მოვლენის სათავეს შეეხოს, — ასეთი იუმორი პოლონელებში არ არის და ამიტომ მათ არც ერთი გამოჩენილი სატიროკოსი არა ჰყავთ.

პოლონელებში რომ ვტრიალობდი, ჩემ თავს კულტურულ საზოგადოებაში ვგრძნობდი, თუმცა ამასთანავე ვხედავდი, რომ ეს კულტურა გერმანელების კულტურაზე უფრო დაბლა იდგა, რასაც თვით პოლონელებიც არ უარჰყოფენ. ეს განსხვავება უფრო თვალსასინოა ხოლმე სოფლად, თუმცა იქაც ადგილობრივი ინტელიგენცია კულტურულ ცხოვრებას ადგია.

პოლონეთში ყოფნის დროს მე საზოგადოდ ვუახლოვდებოდი იქაურ მცხოვრებლებს და ბევრ რამეში ვეთანხმებოდი კიდეც მათს საერთო შეხედულებას. მაგრამ ყველაფერში ასე არ იყო. სარწმუნოებრივ კითხვებში, პოლიტიკურ ფილოსოფიაში და საზოგადოებრივ ეთიკაში ჩემ პოლონელ მეგობრების აზრი მე ხშირად შემცდავდა მიწინდა. მე იმ დროს შედმიწვნით ვიცოდი პოლონური ენა, საფუძვლიანად გაცნობილი ვიყავი პოლონეთის ისტორიას და მწერლობას, ბევრს გამოჩენილ პოლონელსაც ვიცნობდი, მაგრამ ჩემ თავს მაინც გერმანელად ვგრძნობდი და გერმანელების ეროვნულ აზროვნების გავლენას ვერ ვიშორებდი. და როცა საქართველოში ჩამოვედი, თან წამომყვა ძვირფასი რწმენა, რომ სხვა და სხვა ეროვნებას ხშირად შეუთანხმებელი ფსიხოლოგია აქვს, რომელიც მათ აძულებს ერთსა და იმავე პირობებში სხვა და სხვა გზაზე დადგომას და სხვა და სხვა საშუალებით საქმის მოწყობას. ეს რწმენა შემდეგში ყოველთვის მაძულებდა, ჩემ, გერმანულ, თვლით არ განმესაჯა სხვების ნამოქმედარი და ყოველი საზოგადოებრივი მოვლენა ადგილობრივ პირობათა მიხედვით შემესწავლა.

*) იხ. ივერია № 25.

არისტოკრატ-პოლონელების ქვეყნიდან საქართველოში წამოსვლა მოსვენებად შემერგო, — აქ ჩემ აზროვნებას და გრძობებს ახალი ძალა მიეცა და მე სრულებით აღარ ვნა-
ნობდი იმას, რომ მეტად კულტურულ ქვეყანაში ცხოვრებას მოვშორდი. პირიქით, მეტი სიმატივე და ბუნებასთან სია-
ხლოვე მენატრებოდა.

მართალია, მალე დავრწმუნდი, რომ ქართველებშიაც ხში-
რად ადამიანი რიდეს ეფარება და ბუნებრივობას გაუბრბის,
მაგრამ შინც საზოგადოდ აქ ნაკლები შაბლონებია, — ყველა-
სათვის საერთო და ყველასთვის სავალდებულო მოქმედების
სახე ჯერ გამოაკვეთილი და შემუშავებული არ არის.

საქართველოში მეორედ ჩამოვედი 1885 წ. აგვისტოს.
ტფილისში მხოლოდ რამოდენიმე დღეს დავჰყავი და ნაცნობებ-
ში შევხვდი ვანო მანაშელს, რომელსაც შემდეგ ძალიან დავუ-
ხლო ვდი. იგი კარგად იცნობდა გერმანულ მწერლობას, მა-
ნვე შემატყობინა, რომ ბარონი და ბარონესსა სუტტენერები,
რომელთაც მაშინ თავიანთ ნაწერებით უკვე სახელი გაითქვეს
გერმანიაში, ტფილისიდან წასულანო. ორივე სუტტენერი, ბა-
რონი და ბარონესსაც, გამოჩენილი ადინანები და დიდი ნი-
ქის პატრონები იყვნენ. ბარონესსამ სახელი გაითქვა თავს
ცნობილ რომანით: „ძირს იარაღი!“ და საერთაშორისო მშვი-
დობიანობისთვის დაუღალავი მოქმედებით და პროპაგანდით.
ბარონმა სუტტენერმა რამოდენიმე რომანი დასწერა, სხვათა
შორის „დარეჯანი“ და „ბატონი“, სადაც აწერილია ქართვე-
ლების ცხოვრება. როგორც მოთხრობა, „დარეჯანი“ სჯო-
ბია, თუმცა მეორე რომანშიაც მრავლად არის შესანიშნავი
აღვილები, მაგალითად, მეგრულ გაზაფხულის აღწერა, რომე-
ლიც ცოცხლად გადმოგვეცემს სამეგრელოში ბუნების გამო-
ღვიძებებს. ბარონმა სუტტენერმა დასწერა აგრეთვე ერთი წე-
რილი „ვეფხვის ტყუასანზე“, რომელიც შემდეგ ი. მუნშარ
გამო ვალმოარკმნა და გახ. „აკაკაზში“ დაბეჭდა.

სუტტენერები ტფილისიდან ვენაში წავიდნენ და იქ ბა-
რონესსა მთელი თავისი ენერჯით დაადგა მშვიდობიანო-
ბის იდეის პროპაგანდას, მან ევროპის სხვა და სხვა გამოჩე-
ნილ მოღვაწეებთან ერთად დააარსა „მშვიდობიანობის ლიგა“,
რომელსაც მიზნად ჰქონდა მილიტარიზმის მოსპობა და რო-
მელიც ყველგან დიდ შთაბეჭდილებას ახდენდა. ამ ლიგის
სულის ჩამდგმელი და ერთი უმთავრესი მოღვაწეთაგანი იყო
ბარონესსა სუტტენერი, რომელიც ოცი წლის წინეთ ბავ-
შეებს ასწავლიდა ტფილისში. იმ დროს, ალბად, ჯერ კიდევ
არაინ არ ფიქრობდა, რომ ამ ქალის გულში ამდენი გრძი-
ბა იმალებოდა და რომ მისი გონება ევროპის პათვისცემას
დაიშახლრებდა.

სუტტენერები ქართველების ცხოვრებას მხოლოდ ზერე-
ლედ იცნობდნენ. ევროპიულ ცხოვრების სიყვარული უშილიდა
აღვილობრივ ხალხთან დაახლოვებას და ამიტომაც მათ ვერ
მოახერხეს ქართველთა ეროვნულ გრძობებისა და მისწრა-
ფების გაცნობა.

არტურ ლეისტი.

(შემდეგი იქნება)

სამხრეთის მკვლევარი ისტორიკოსი

თავი მეორე

ვაჭრები და ხელოსნები. მრეწველობა და აღმშენებლობა.

როგორც სოფელი მიწადმოქმედების კერად იყო და არის
ეხლაც, ისე ქალაქი განსაკუთრებით ადებ მიცემობის და მრე-
წველობის ბუდეა. ვაჭრები და ხელოსნები უფრო ქალაქ
ადგილებს ეტანებოდნენ. ვაჭრების გარდა იქ მხოლოდ მოხე-

ლები ცხოვრობდნენ, მაგრამ ისინი სხვა წოდებებსაც შეე-
დნენ. ქალაქის მუდმივი ჰკვიდრნი უძველესი დროისაა. ქალაქი
ლაქვებად იწოდებოდნენ (იხ. აბო თბილელის ცხოვრება.
საეკლ. მუხ. გამოც. გვ. 33, ქართლ. ცხ., გვ. 375, 470
გამ. კიკინაძისა.) უკვე სტრაბონი აღნიშნავს, რომ პირველ
საუკუნის დამდეგს ქართველებს კარგად მოწყობილი ქალაქები
ჰქონდათ, სადაც შენობებს ხუროთმოძღვრების წესის მიხე-
დვით აგებდნენ, კრამიტით ხურავენ, მოედნებს კი საუსტავო
საზოგადო დაწესებულების სახლები აშენებდნენ (Geographica lib. XI cap. 3).

იმ დროს, რომელიც ჩვენის გამოკვლევის საგანს შე-
ადგენს, რასაკვირველია, განსაკუთრებით ტფილისი და ქუთა-
ისი იყო განთქმული. ამით გარდა მე-VIII—XIII საუკუნის
საისტორიო წყაროებში შემდეგი ქალაქებია მოხსენებული:
ოლთისი (ქართ. ცხ. 311) მცხეთა (ibid. 316) არტანუჯი
(სუმბატის ქრონიკა. ე. თაყაიშვილის გამ. 73), ახალქალაქი
(ქართ. ცხ. 325), ოძრე (ib. 428), რუსთავი (ib. 431). ატენი,
მე-VI საუკუნეში ბაგრატ მეფის მიერ აშენებული (იხ. ატენის
წარწერა, თ ჟორდანიას, ქრონიკები I, 260), დმანისი (ქართ.
ცხ. 395) და ყინვანი (ქართ. ცხ. 432). უძველესი სხვა ქალა-
ქებიც იქნებოდა იმ დროში, მაგრამ, რაკი წყაროებში პირდა-
პირ აღნიშნული არ არის, ამიტომ ჩვენ მათი სახელები არ
გამოავიწყებია. პირველი ადგილი სივრცითაცა და სიძლიდრითაც
ამ ჩამოთვლილ ქალაქებს შორის ტფილისს ეჭირა, მეორე
— ქუთაისს; მაგრამ უკანასკნელი განსაკუთრებით ქართული
ქალაქი იყო და ამის გამო უფრო საინტერესო იქნებოდა მისი
სამოქალაქო წესწყობილებისა და ცხოვრების შესწავლა; ტფი-
ლისი სწორედ ამ ხანის განმავლობაში, სახელდობრ მე-VIII—XI
საუკუნეში, არაბების ხელში იყო; მხოლოდ დავით აღმაშენ-
ებელმა განდევნა ისინი და საქართველოს დედაქალაქი სამ-
შობლოს დაუბრუნა. ამისგამო ტფილისის სამოქალაქო ცხო-
ვრებას არაბების წესრიგის გავლენა ეტყობა. სამწუხაროდ,
იმ დროინდელი ქუთაისის არც ერთ საისტორიო თხზულება-
ში არ არის აწერილი. ამის გამო პირდაპირ ტფილისის შე-
სწავლას უნდა შევედგეთ.

არაბების მწერლების სიტყვით ტფილისი დერბენდზე
უფრო პატარა ყოფილა. ქალაქს გარემოში ორი თიხის ზღუ-
დე ჰქონია შემოვლებული და სამი კარები ჰბნია (ალ-ისტაჰრი
Караулов. Свѣдѣнія арабск. писат. о Кавказѣ. Собр. мат.
для опис. мѣстн. Кавказа XXIX, გვ. 11—13). აბოს ცხო-
ვრებიდან ჩანს, რომ ტფილისში ციხე მდგარა (საეკლ. მუხე-
უმის გამ. გვ. 32). ქალაქში მტკვარზე ორი ხიდი ყოფილა
გადებული სწორედ იმ ადგილას, სადაც ეხლა ავლაბრის ხი-
დებია. ხიდები ტფილისის ისანთან აერთებდნენ (ქართ. ცხ. 3256),
ამ ორივე ხიდზე აღმართული იყო ჯარი (ib. გვ. 32). ხიდან,
მტკვრის იქითა ნაპირას, იმ კლდეზე, რომელიც მტკვარს დაჰყუ-
რებს, ერთი შენობა იდგა, რომელსაც მე-VIII საუკუნეში სადა-
დეგოა-ს ეძახდნენ (ib. გვ. 32). დიღევი ქართული სიტყვა არ
არის, იგი სპარსულად ტუსაღსა ნიშნავს; მაშასადამე, სადი-
ლეგო სატუსაღო, ანუ საპყრობილე უნდა ყოფილიყო. მდე-
ბარობის აღწერიდან მტკიცდება, რომ ეს სადილეგო იმ
ადგილას მდგარა, სადაც ეხლა მეტეხის ციხეა. ქალაქის შუა-
გულში ამირის ტაძარი, ანუ დარბაზი იყო, ხოლო ზღუდის
გარეთ, ვგონებ სადილეგოს მახლობლად, ქალაქის სასაფლაო
ჰქონდათ. ამ ადგილას, იონანე საბანისძის სიტყვით, „სგაფ-
ბელ ეწოდების, რამეთუ მუნ არს საფლავები კაცთა მის ქა-
ლაქისათა“ (ib. 32). ზღუდეს ორი კოშკი ჰქონდა: ერთს

წყალუცინის კოშკს ექაბდენ, მეორეს თაბორისას, იქ ქალაქის მცველი ჯარი იდგა ხოლმე (ქარ. ცხ. 325). ქალაქის კარები კლიტებით იკეტებოდა (id. 325). აღ ისტაპრის თქმით, ტფილისი ძალიან აყვავებული, — ხილათა და ბოსტნეულობით მდიდარი ქალაქი იყო*).

ტფილისი როგორც აღნიშნული იყო, სარკინოხთა შემოსევის შემდეგ დავით აღმაშენებლამდე არაბებისა და სპარსელების ხელში იყო. მართალია, იგი უკვე ბაგრატ IV-ე ჰქონდა ერთ ხანს დაპყრობილი (ქარ. ცხ. 325), მაგრამ საბოლოოდ მხოლოდ მისმა სახელობამა შეილიშვილმა შეიპყრათა საქართველოს. თანამედროვე ისტორიკოსი ამბობს „მეორესა წელსა: დაიდა მეფემან ქაქაჲ ტფილისის, პირველსავე ომსა, ოთხსა წელს ქანკუელი სპასისა, და დაუშვაჯანა შეიდათა თვისთა სჭურჭლედ და სახლად თვისად საუკუნად. ქრონიკონი იყო ტმბ. (ქარ. ცხ. 364). ეს თარიღი 342 უღრის 1122 წელს ქრ. შემდეგ.

მეფემ რომ ტფილისი აიღო, გაჯავრებულ გულზე ქალაქი არ დაინდო და, არაბების ისტორიკოსის შემს-ედ ღინ იუსუფი, ანუ სიბტ იზნ აღ-ჯაუბის სიტყვით, აიკოლო და გადასწვიაო. მაგრამ მერე მორბილებულა და ცდილობდა ქალაქის მკვიდრთა გული მოეგო მეფემ მაჰმადიანებს უპირატესობა მიანიჭა, მან დააწესა, რომ ტფილისში ღორი არავის დაეკლა, პარასკევობით მაჰმადიანებს ნება ჰქონდათ მჭიბთში შესულიყვენ და ელოცათ: ქართველები საზოგადო აბანოში იმ დროს, როდესაც იქ მაჰმადიანები იყვენ, არ უნდა შესულიყვენ. იგივე ისტორიკოსი მოგვიხსრობს, ვითომც დავით აღმაშენებელს მაჰმადიანებისათვის აღეთქვას დიპქმისა და დინარზე ღვთის, მას წინასწარმეტყველისა (მუჰამედის) და ხალიფების სახელები იქნება აღბეჭდილიო (იხ. Defréméry. fragm. géogr. et histor. Caucasia et Russie merid. journal Asiatique 1849 თიბათვე. ამის ქართული თარგმანი ი. მაჭავარიანის მიერ მოამბეშიც დაბეჭდილია 1897 წ. № XII გვ. 6—7). ამ უკანასკნელ ცნობას დავითის მოჭრილი ფულები უარყოფენ; იქ არც მუჰამედის, არც ხალიფის სახელები არ აწერია, პირიქით, არაბულად ფულის ზურგზე ზედწერილი (legenda) აქვს: მეფეთ მეფე დავით გიორგის ძე, მესისის ხმალიო. დიმიტრი I ფულს კი მართლა მეფის სახელის გარდა აწერია „აღ-მოკტაფი ამირალ-მულმინინა (ხალიფა მოკტაფის სახელია); მისივე სხვა ფულს ხალიფა მასუდის სახელიც აწერია. უეჭველია, არაბების ისტორიის ცნობაც დიმიტრის ამგვარ ფულებზე უნდა ყოფილიყო დამყარებული; მაგრამ დასკვნაში არაბ მწერალს, ეტყობა, შეეცდომა მისვლია, თორემ დავით აღმაშენებელს რომ მართლა ასეთი პირობა დაედო, მაშინ ხომ მის მოჭრილ ფულსაც უნდა ჰქონოდა ხალიფის სახელი. მის ფულებს კი, პირიქით, თითქოს განგებ, მაჰმადიანების გულის გასახეთქად, ეწერა „ქოსტეს ხმალიო“.

მხნე მეფე გულმოდგინედ შეუდგა ქალაქის განახლებას და აღბეჭდილობას ყოველისფრით ხელს უწყობდა. მან

* რასაკვირველია ტფილისი სავაჭრო სახლებით, დუქნებით, ანუ, როგორც მაშინ ეძახდნენ ხოლმე, „ქულბაქებით“ იქნებოდა საუკეთესო ქალაქი უქულბაქად წარმოუდგენელია. როცა, მაგ., ბაგრატ მეფემ ატენი ქალაქად აქცია, მან თავდაპირველად სახახლე ადგილნი და საქულბაქენი დანიშნა და სახლები და ქულბაგნი ააგებინა (ატენის წარწერა მე-IX-ს ყორანისას ქრონიკა. I, 2 (6). ქულბაგნი, ანუ ქულბაქი, ქართული სიტყვა არ არის და სპარსული „ქულბაქ“-იდან არის წარმომდგარი ქალაქში ყოველთვის ცალკე ფართო ალაფი იყო ხოლმე, საცა მოქალაქენი თავს იყრდნენ ხოლმე. ასეთ ალაფს „მოადანს“ ეძახდნენ (ქარ. ცხ. 325).

მგზავრებისათვის ქარვასლები და სასტუმროები ააგო (ქრონიკა... ედ ღინ იუსუფი, ibid.). ყველგან, საცა კი საქართველოში იქნებოდა „ალაშენა კილნი მდინარეთა სასტიკთა და გზანნი საწყინოდ სავალნი ქვა-ფენილ ყენა“-ო, მოგვიხსრობს მემატიანე (ქარ. ცხ. 373). მერე ქვაფენილი ხომ პირველი საქმეა აღბეჭდილობის აღორძინებისათვის და სწრაფ მდინარეებზე გადებული ხიდები მიმოსვლას გააადვილებდა და ქარავენები შეუფერხებლივ ივლიდნენ. დიდებულ მეფის ჩამომავლნიც ვაჭრებსა და მოგზაურებს თავის დახმარებას არ აკლებდნენ. რომ სამთარშიც საძმელო არა ყოფილიყო მიმოსვლა, თამარ მეფემ „ფუნდუი, ანუ სასტუმრო ააშენა გზის პირას (ვახუშტის გეოგრაფია, მ. ჯანაშვილის გამოც. 51); მაშგალი ვაჭარი და მოგზაური ღამე და თოვლნაქქერის დროს თავს შეაფარბდა და ტაროსის გამოდარებას მოუცდიდა. ქალაქ ტფილისის მთავარ გამგეს ქართველ მეფეების დროსაც წინანდებურად ამირას ეძახდნენ (ქარ. ცხ. 413), მაგრამ ეხლა „ტფილისისა და ქართლის ამირას“ მეფე ჰნიშნავდა ქალაქის მკვირებთაგან. თამარ მეფის ისტორიკოსი იხსენიებს აბულასანს. იგი იყო „ტფილისის შკადრთაგანი, თავადი და მეფეთ მეფისაგან წყალობად კედ დასხმუდა ამირად ქართლისა და ტფილისისა“ (ib. 313), იგი „თავად“ იყო ქალაქისა, უმთავრესი პირი. სხვა მომცრო ქალაქებში, როგორც, მაგ. მცხეთასა და ატენში, ამირას მაგიერობას ცხისისთავი სწევდა, მგონი (იხ. ვესტაი მცხეთის ცხოვრება, Папъ Грѣзѣн და ატენის წარწერა, ყორანისას ქრონიკ. I 206). ქალაქის უმთავრესი ზედამხედველია და უზრუნველყოფა ებარა ერთს ამირასი ხელქვეით მოხელეს, რომელსაც „შურტას“ ეძახდნენ ხოლმე (შიომ. ისტ. სან. გვ. 11, 12). ეს სიტყვა არაბულია, — „შურტას“. იგი შიომადის მცველების უკანასკნელი თოვლნაქქერი და ქალაქში წესიერებას იტყავს ხალხში (იხ. A. von Kremer. Culturgeschichte d. Orients, I, 190, 182). გიორგი II-ის სიკვდილან ჩანს, რომ შურტას ქალაქის ბაზრისა და ბაყის ზედამხედველობა უნდა ებარებოდა (შიომ. ისტ. ს. 11, 12). ქალაქის ამირას გარდა ტფილისში, როგორც ეტყობა, საბჭოს მთავარი დაწესებულება ყოფილა, რომლის წევრებს მაშინ ქალაქის ბერძენ ეძახდნენ (ქარ. ცხ. 325). თვით სახელი „ბერძენი“ გვიჩვენებს, რომ ისინი წლოვანობითა და გამოცდილებით მკვიდრთა მიერ პატივცემულნი იქნებოდნენ ქალაქის ბედობალი მხოლოდ ანთ შეეძლოთ გადაწყვიტათ, მაგალითად, როცა ამირა ჯაფარი გარდაიკვალა, ბაგრატ მეფესთან „მოვიდეს ტფილისი ბერძენი. უქადას ქალაქი და უკვის სასწრაფოდ (ქარ. ცხ. 325). მეფე საქმით გართული იყო და ჯეროვნად ყური არ ათხოვა. როცა იგი ქართლს ჩამოვიდა, „მოვიდეს სხვანი მკვიდრნი ბერძენ ტფილისი. წარეპართა ტფილისად და მოკეპენეს ქალაქის ბერძენი, დარბაზის ყმანი, ცხენოსანნი დიღმის ველსა, და ყოველი ერთი ქვეითი დაკაზმული, დედათა და მამათა სიძრავე იყო მოედანსა... შეიყვანეს, მოავლეს ქალაქი“ (ქარ. ცხ. 325). ერთი სიტყვით, მემატიანეს სიტყვებიდან ჩანს, რომ ბაგრატისათვის ტფილისის გადაცემა ქალაქის ბერძენს გადაუწყვეტიათ, რადენიმე თავიანთთაგანი წარმომადგენლად გაუგზავნიათ მეფისათვის და ქალაქის გადაცემას ჰპირდებოდნენ, — „უქადადნო“. რაკი „ბერძენს“ შეეძლოთ დაპირებოდნენ, ტფილისს ვაღმოკეცეთო, — ეტყობა, მათ უფლება და მონღობილება ჰქონიათ ქალაქის მკვიდრთაგან; ისინი ქალაქის ბედობლის მოურნე მზრუნველნი და გადაწყვეტიანი ყოფილან. უეჭველია, ქალაქის ბერძენი მცხოვრებთა მიერ უნდა ყოფილიყვენ ამორჩეულნი, ისინი ქალაქის წარწომადგენე-

ლები იყვენ და ამირას დარბაზის მოხელეებზე ანუ დარბაზის ყმებზე მალა იდგენ. როცა, მაგალითად, ბაგრატ მეფე ტფილისს მოუახლოვდა, ყველაზე წინ სწორედ „ქალაქის ბერები“ მიეგებენ და წაუღვენ, ხოლო მერე დარბაზის ყმანი, იმათვე შეაბრძანეს მეფე ტფილისში და ქალაქს გარშემოატარეს. მაშასადამე, ქაქაქის ნამდვილი მატრონები „ქაქაქის ბერები“ ვაფ. ჯ. ნ. ამირა „ბატონი“ იყო, „ქალაქის ბერები“ კი საქალაქო თვითმართვლობის წევრები ყოფილან. რიცხვით რამდენი იყვენ ისინი, დანამდვილებით არ ვიცით, მაგრამ მათ შეეძლოთ ქართველ მეფისათვის დესპანებად „ბერები“ თხ სხა და სხვა ყრად გავგზავნათ, „მოვიდეს სხვანი მკომბელნი ბერნი ტფილელნიო“ (ქარ. ცხ. 325), — უმეკველია, ბლომად ყოფილან: ათ კაცზე მაინც მეტო იქნებოდენ.

ყველა მოქალაქენი ერთს საზოგადოებრივ წრეს შეადგენდენ; ქირში თუ ლხინში ისინი ერთად მოქმედობდენ. რუქნ ედღინზე რომ გაიმარჯვეს ქართველებმა, მეფისა და ძლევა მოსილ ჯარის დასახვედრად და პატივსაცემლად „შეეკაზმა შაქაჯაქო თბილისიო“, გვიამბობს თანამედროვე ისტორიკოსი (ქარ. ცხ. 470). აქ მოქალაქენი ტფილისის პატრონებად არიან გამოყვანილი და ერთობლივ რთავენ ქალაქს სადღესასწაულოდ, რომ გამარჯვებულ ლაშქრისათვის თავიანთი სიხარული ეჩვენებინათ.

მოქალაქეებს თავიანთი მოსამართლეცა ჰყავდათ; ეს ცხადად ჩანს ბაგრატ მეფის კანონების იმ ნაწილებიდან, რომელთა ათაბაგ ბეჟა და აღბულას სამართალშია შეტანილი. მეფე ურჩევს, მოსამართლედ „ვინცა მოძღვარი იყოს, ანუ მეფეთა წინაშე ზრდილი და ნამყოფი კაცი იყოს, ან კარგი დიდჯუჭანი, ან კარგი სოფლისა მამასახლისი იყოს, ის დასვი ბქედო (§ რე): „კარგი დიდი ვაჟარი ქვეიანი იქნების და კარგად ეცოდინების ბქობა და უსამართლოს არას იტყვისო“ (§ რა), განმარტავს მეფე. ამ გამოკვლევის პირველ თავში ახსნილია, რომ სოფლის მამასახლისი გლეხების მოსამართლედ ინიშნებოდა. „მეფეთა წინაშე ზრდილი და ნამყოფი კაცი“ აზნაურებისათვის უნდა ყოფილიყო. ვინც იცის, თუ რა მნიშვნელობა ჰქონდა ძველად საქართველოში წოდებრივ განსხვავებას და პატივს, ის, რასაკვირველია, მიხვდება, რომ „დიდ-ვაჟარი“ შეიძლება მხოლოდ ვაჟრების და საზოგადოდ მოქალაქეების მოსამართლედ ანუ ბქედ ყოფილიყო. ვაჟრის მოსამართლეობას რომელი დიდებული აზნაური ან მოხელე დაემორჩილებოდა? ამის გამო უმეკველია, რომ დიდვაჟარი მოქალაქეთა მოსამართლედ იქნებოდა. ზემოთყვანილ ნაწყვეტიდან ჩანს, რომ ამ მოსამართლეს მოქალაქენი კი არ ირჩევდენ, არამედ საქართველოს მეფე ჰნიშნავდა და ბაგრატ მეფის განკარგულების თანახმად მხოლოდ მოქალაქეთა უმაღლეს წრეებთან ერთად დიდ ვაჟრთაგანს ირჩევდა ხოლომე. არაბების ისტორიკოსის იბნ-ალ-ასარის თხზულებიდან ჩანს, რომ ტფილისში მაჰმადიანთა ბატონობის დროს ქალაქის მოსამართლე ყად ყოფილა (Detremg. *Fragm. géorg. et histor. Caucase ibid*); თუცა ჩვენ მატონებში არაფერია ნათქვამი, მაგრამ დავით აღმაშენებლის და მის მემკვიდრე ქართველ მეფეების მოღვაწეობის მიმართულების მიხედვით შეიძლება გადაჭრით ვთქვათ, რომ „ყადის“ თანამდებობას არ გააუქმებდენ, მაგრამ იგი მხოლოდ მაჰმადიან მოქალაქეთა მოსამართლედ იქნებოდა.

ზემოჩამოთვლილ მოხელეებს გარდა ქალაქში იყვენ ბაჟის ამკრეფი და სასწოროთან დაყენებული დაბალი მოხელეები. ბაჟი გიორგი II მეფის სიგელსა და დავით აღმაშენ-

ებლის ანდერძშია მოხსენებული (შოიძ. ისტ. ს. 11-17). რასაკვირველია, ცალკე მოხელე უნდა ყოფილიყო ქალაქის ბაჟის აკრების ადგი. რომ ქალაქში შესასწორებ იქნებოდა, ისედაც ცხადია, მაგრამ ამის საქმე საბუთი არ არის. ბაგრატ IV-ის 1058 წლის სიგელში სხვათა შორის „საკოშრის“ გადასახადიც არის დასახელებული (შოიძ. ისტ. ს. 4). როგორც საბაღახე ბალახზე დადებული გადასახადი იყო, ისე, „საკოშრე“, რასაკვირველია, კოშრის გადასახადი იქნება. ხოლო ეს სიტყვა ქართული არაა და სომხურ *kylin* — კშირისაგან არის წარმომდგარი. ეს სიტყვა სასწოროს ნიშნავს. მაშასადამე საკოშრე უნდა სასწოროზე დადებული გადასახადი ყოფილიყო. რაკი სწორედ იმ სიგელში, სადაც პირველად ბაჟია მოხსენებული, მოხელეთა შორის შეტაც არის დასახელებული (შოიძ. ისტ. ს. 11, 12) და რაკი იგი მოედნის ზედამხედველი იყო, შეიძლება მებაჟე და მეკოშრე მისი ხელქვეითი მოსამსახურეები ყოფილიყვენ.

ამგვარად გამოირკვეა: ქალაქის ბატონად ამირა ითვლებოდა; მას მისდევდა შურტა — ქალაქის მცველთა უფროსი, წესიერების დამაყარებელი და მოედნების ზედამხედველი; მგონი მასვე ექვემდებარებოდენ მებაჟე და შესასწორე. ქალაქის პატრონებად და გამგებად მკვიდრთა მიერ ამორჩეული „ბერები“ იყვენ, ხოლო მსაჯულად — დიდ ვაჟრთაგან მეფის დანიშნული „ბქე“ იგ. ჯავახიშვილი.

(შემდეგი იქნება)

მ. ნორდაუს და სოციალური საკითხი*)

კაცობრიობა ორ მოწინააღმდეგე ბანაკად გაყოფილია. შეძლებული უმცირესობა ფუფუნებაში ცხოვრობს, შეძლებას მოკლებული უმცირესობა კი ამ ფუფუნებას შურის თვლით შესცქერის და იბრძვის იმისთვის, რომ თვითონაც მოიპოვოს ქონებრივი უზრუნველყოფა. ეს ბრძოლა სარჩულად უდევს თანამედროვე ცხოვრების განვითარებას და განსაკუთრებით მწვევლება მაშინ როდესაც მდიდრების რიცხვი მრავლდება და ამის გამო ხალხში იზრდება ქონებრივი უთანასწორობა. ასეთი იყო მეცხრამეტე საუკუნე და ახლანდელი დროც დიდ და გამწვევებულ ბრძოლის ასპარეზად არის გახდენი. მდიდრების რიცხვში იმატა, მათ ხელში აუარებელი, უარიცხვი ქონება არის და ხალხის უმეტესობა არასოდეს არ გრძნობდა თავის ქონებრივ დაბეჭავებას ისე ნათლად და მწარედ, როგორც ამ ეპოქად. მართალია, ხალხის უმეტესობა შამშილისგან არ იხოცება, მას აქვს ბინა და ტანისამოსიც, მაგრამ იგი მაინც ღარიბი არის, რადგანაც მისი მცირე ქონება უმცირესობის აუარებელ სიმდიდრესთან არაფრად არა სჩანს. ხალხის უმეტესობა ღარიბია, რადგანაც თავის თავს ღარიბად გრძნობს; სხვისი ფუფუნების დანახვა ახალ მოთხოვნილებებს ჰქმნის; ეს მოთხოვნილებები დაუკმაყოფილებელი რჩება და ხალხი, თავის ახალ სურვილებისა და ჩვეულებების მიხედვით, კულტურულად ცხოვრებას ვეღარ ახერხებს.

მდიდრები უწინაც ყოფილან, მაგრამ მაშინ მათი სიმდიდრე ისე არ სჩანდა, როგორც ჩვენს დროში, როდესაც დემოკრატიული მიმართულების გაძლიერებამ უფრო მწვევად აგრძობინა ხალხს ქონებრივ უთანასწორობის უსამართლობა. თვით ეს უთანასწორობაც ახლა უფრო დიდი შექმნა, — წინეთ არასოდეს არ ყოფილა იმდენი უმდიდარი ადამიანი, როგორც ჩვენს დროში და არასოდეს ერთ კაცის ხელში არ შეგრო-

*) მ. ნორდაუს წიგნიდან: კაპიტალისტურ წყობილების სიცრუე. ებუქდავთ ამ წერილს მხოლოდ იმიტომ, რომ გავაცნოთ მკითხველს ცნობილ მწერლის ნორდაუს აზრი სოციალურ საკითხის შესახებ. რედ.

ვილა ისეთი სიმდიდრე, როგორც აქვთ ვანდერბილტს, როტჰოლდს, ჰირშს ან სხვებს მეორეს მხრივ არასოდეს არ იყო იმდენი უმიწაწყლო და ცხოვრების ყოველივე საღსარს, გარდა პირადი შრომისა, მოკლებული ადამიანი, როგორც მიტხარაჟეტი და მეოცე საუკუნეში. ჩვენი დროის დარბი, — ქალაქის მუშა, — ყოველივე უზრუნველყოფას მოკლებულია; სანამ სამუშაო აქვს, იგიც მძიდარია, მაგრამ მექარხნემ რამე მიზეზის გამო თუ შეამცირა თავისი წარმოება ან სულაც დაკეტა ქარხანა, მუშა ქუჩაში რჩება უსაქმოდ და შიმშილითაც რომ მოკვდეს, მას, შეიძლება, გამკითხველი და მანუგეშებელიც არ გამოუჩნდეს. ამ მუშებს გვერდში უღვას ინტელიგენცია, რომელიც მათსავით ყოველივე ქონებრივ უზრუნველყოფას მოკლებულია, მათსავით თავის საზრდოს ყოველდღიურ შრომით იძენს და ხშირად იძულებული ხდება პირადი დამცირება და შეურაცხყოფა აიტანოს იმისთვის, რომ სარჩო არ დაეკარგოს. ეს ინტელიგენტი, განათლებული პროლეტარიატი ქარხნის მუშებზე უფრო მწვავედ გრძობს არსებულ წყობილებას უფარგისობას, მათთან ერთად იბრძვის უკეთეს, უფრო სამართლიან წყობილების დასამყარებლად და ამ ბრძოლაში ხშირად მათზე მეტ გაბედულობას და თავის განწირვას იჩენს.

საიდან წამოსდგა სიღარიბე და სიმდიდრე? ქონებრივ უთანასწორობის მიზეზი არსებული საზოგადოებრივი წყობილებაა, რომელიც შესაძლოდ ხდის ზოგიერთ უშრომელ ადამიანს სიმდიდრეს და უმეტესობის მუდამ ღარიბად დარჩენას.

სიმდიდრეს ადამიანი ან მეშვეობით იღებს ან საკუთარ მოხერხებით ეგროვებს. ახალ სიმდიდრის შესაგროვებლად სამი საშუალებაა: ვაჭრობა, სპეკულაცია და მრეწველობა. მართალია, ამის გარეშეც შეიძლება გამდიდრდეს ადამიანი, შეიძლება, მაგ., საღმე მადანი აღმოჩნდეს და მიწის მესაკუთრე თავის თავად, თითის გაუნძრველადაც მდიდარი შეიქმნეს, მაგრამ ასეთი შემთხვევა იშვიათია და აქ მახე ლაპარაკიც არა ღირს.

იშვიათია ჩვენს დროში კანონიერ ცაქრობით შეძენილი სიმდიდრეც. ვაჭრობის მოგება კანონიერია იმდენად, რამდენადაც მწარმოებლისთვის და მომხმარებლისთვის აუცილებელია შუამავალი, მაგრამ იქ, სადაც ვაჭრობა თავისუფალია და მისი დაწყება ყოველ მსურველს შეუძლია, ვაჭრობის მოგება დიდი არ არის და შრომის ფასს თითქმის არ აღემატება. სულ სხვაა იქ, სადაც ვაჭარი მოქიშვეთა ჩამოშორებას ახერხებს და ჰქმნის მონოპოლიას. ასეთ შემთხვევაში მას შეუძლია ხალხს გაყიდულ საქონელში გამოართვოს იმდენი, რამდენიც თვითონ სურს და რამდენის გადახდა მყიდველს შეუძლია. ვაჭრობით შეძენილი სიმდიდრეს სათავედ ყოველთვის ასეთი მონოპოლია ჰქონია.

სპეკულაცია — საშინელი რამეა. ზოგიერთები ცდილობენ გაამართლონ სპეკულაციის არსებობა, თითქმის საქიროდაც სთვლიან მას, მაგრამ ის ადამიანი, რომელიც სპეკულაციას ადგია, ნამდვილი მეტ ხორცია, ობობა, რომელიც მწარმოებლის სისხლსა სწოვს და მომხმარებელს საქონელში მომეტებულ ფასს ახდევინებს. სპეკულაციის იარაღი — ფასების ხელოვნური აწევ დაწევა არის. სპეკულიანტი, რომელსაც ჯერ არავითარი საქონელი არა აქვს, ჰყიდის მას იაფ ფასებში და პირობას სდებს, რომ ამ საქონელს გადაწყვეტილ ვადაში ჩააბარებს მყიდველს. რაკი მისი ფასები უფრო იაფია, ამიტომ ყველა მყიდველი მისგან ყიდულობს; მწარმოებლები

თავიანთ მომატებულ ფასებში მყიდველებს ვერ მოულოდნენ და იძულებული ხდებიან ან დროებით შეაჩერონ სპეკულიანტი და გაყიდვა, რაც თავის თავად მათთვის საზარალოა, ან თვითონაც დაუკლონ ფასებს და ამ დაკლებულ ფასებში საქონელი ისევე იმ სპეკულიანტს მიჰყიდონ, რომელიც ამ ახლად შეძენილ იაფ საქონელს აბარებს თავის მყიდველებს და ამ ყიდვასა და გაყიდვაში ფულს იგებს, რადგანაც მისი პირველი გაყიდულობა უფრო მეტ ფასებში იყო ჩვიდრე უკანასკნელი. მეორეს მხრივ სპეკულიანტი ხშირად ყველა მწარმოებელისაგან წინდაწინვე ყიდულობს მათს საქონელს და, რაკი შემდეგ ბაზარზე ამნაირად ამ საქონლის ერთად ერთი გამყიდველი ხდება, საქონელს ფასს უმატებს და მდიდრდება. უშრომლად და საზოგადოებისთვის უსარგებლოდ სპეკულიანტი ქონებას იძენს და ამნაირად შეძენილი ქონება ხშირად მილიონებს აღემატება.

სპეკულაცია გამეფებულია ჩვენი ეკონომიურ ცხოვრების ყველა დარგში; იგი აძვირებს პურს, სახლებს, ყოველ საქონელს, ჩვენთვის საქირო ყოველივე საგანს; სპეკულაცია სახელმწიფო გადასახადზე უფრო მძიმე ტვირთად აწევს ყოველ ჩვენგანს.

ბირჟა — სპეკულაციის საბუდარია, იგი — თანამედროვე ავაზაკების სორა, სადაც ისინი კანონიერის გზით ხალხს ჰყვლიფენ და ატყავებენ.

დიდ სიმდიდრის მესამე წყარო — მსხვილი წარმოებაა. აქ სიმდიდრეს ჰქმნის ის ზედ მეტი შრომა, რომელიც წარმოებაში უფასოდ რჩება მწარმოებელს იმის გამო, რომ სამუშაო ქირა მცირეა. ზოგიერთები ამბობენ, წარმოების მოგება თვით მწარმოებლის განებრივ შრომის ჯილდო არისო, მაგრამ უნდა ვიცოდეთ, რომ მწარმოებელს მეტი განებრივი შრომა არ სჭირია, ვიდრე მისგან დაყენებულს ქარხნის ან წარმოების გამგეს და ამ უკანასკნელს ჯამაგირი კი ყოველთვის თვით მწარმოებლის მოგებასთან შედარებით მეტად მცირეა. წარმოების მოგება არც წარმოებაში დახარჯულ კაპიტალის სარგებელს უდრის, რადგანაც ხშირია ისეთი წარმოება, რომელსაც 50 და 100% სარგებელი მოაქვს ან კიდევ მეტიც. ამბობენ აგრეთვე, რომ მწარმოებლის მოგების მოსპობით მუშებს სულ თითო ორორი გრემი მოემატებოდა და ამაზე ლაპარაკიც არ ღირსო. მაგრამ წარმოვიდგინოთ, როგორც ვინმე თავის სასარგებლოდ თითოულს ჩვენგანს თითო გროში ფულის გადახდას მოსთხოვდა, ჩვენთვის გროში არაფერია, მას კი ამით რამოდენიმე ასი ათასი ყოველწლიურად შემოსავალი გაუჩნდებოდა. თქმა არ უნდა, რომ ყოველი ჩვენგანი ასეთ ადვილად ასატან, მაგრამ უსამართლო გადასახადზე უარს იტყოდა ისევე, როგორც მუშები უარს ამბობენ იმაზე, რომ მათ ქირაზე თუნდ თითო გროშის დაკლებით მექარხნემ თავის ჯიბეში აუარებელი სიმდიდრე ჩაიხჩრიალოს.

ამნაირად თავის საკუთარ შრომით დიდი სიმდიდრე არავის არ შეუძენია, სიმდიდრის წყარო ყოველთვის სხვისი ნაშრომის მითვისებაა. მხოლოდ ზოგიერთ, და ისიც მეტად იშვიათ შემთხვევაში შეიძლება ადამიანი ძალიან გამდიდრდეს საკუთარის შრომით (მაგ. მწერალი, რომლის ნაწარმოები მლიონობით საღდება), ან სხვისი ნაშრომის მოუთვისებლად (ახლად აღმოჩენილ მადნების პატრონი).

მიწის მესაკუთრე თუ მდიდრდება, — იმის გამო, რომ მიწის ფასი თან და თან მატულობს, ამ სიმდიდრის წყაროც სხვისი დაჩაგვრა არის, რადგანაც მიწას ფასი ემატება იმის მიზეზით, რომ მცხოვრებთა რიცხვი მატულობს, რომ ხალხს საცებად

მიწა არ მყოფნის, რომ ცხოვრება თან და თან ძვირდება სხვების ქონებრივ მდგომარეობის დაცვამ, სხვების უბედურება მიწას ფას უმატებს და მიწის მესაკუთრეს კი ჯიბეს უსქელებს. სხვის ნამუშევართ ისქეცებს ჯიბეს სპეკულიანტო, სხვის შრომით მდიდრდება მსხვილი მექარხნეკი, და მშრომელი, ამ სიმდიდრის შემქმნელი ადამიანი კი იძულებულია სიღარიბეში გაატაროს თავისი ცხოვრება.

ცხადია, რომ ასეთ უსამართლო მდგომარეობას მშრომელები იმ თავ თვე არ აიტანდენ, მაგრამ მათ არსებულ წყობილებასთან ბრძოლა ეშინოდათ, რადგანაც ამ წყობილებას და მასთან ერთად მდიდრების შეძლებისა ც კანონი იცავდა, — მეორეს მხრივ მშრომელებს ბრძოლა არ განხეივებიათ, რადგანაც საზოგადოებრივი ეთიკა და თვით სარწმუნოებაც ღარიბებს მოაჩილებას ასწავლიდა და საქაო უბედურებისთვის საიქიოს ბედნიერების მინიჭებას ჰპირდებოდა. არსებულ წყობილების დასახასათებლად საკმარისი იქნება გავიხსენოთ თუნდ სწავლა-განათლების მდგომარეობა. ამ საქმეზე ვადასახადს ახდევინებენ მდიდარს და ღარიბსაც, ნამდვილად კი ღარიბებს მხოლოდ წერა-კითხვის სწავლებას თუ აღირსებენ; საშუალო და უმაღლესი სწავლა მხოლოდ იმათ პრივილეგიას შეადგენს, ვისაც შეუძლია 21-22 წლამდის თავი უშრომლად ჩრჩინოს. სწავლა თუ საქირაო იგი ყველასთვის თანასწორად საქირაო არის და სახელმწიფოში ყველა ნიჭიერ კმაწილს უნდა შეეძლოს სწავლის დასრულება, რომ შემდეგ თავისი ცოდნით რამე სარგებლობა მოუტანოს თავის აღმზრდელ საზოგადოებას. სწავლა სავალდებულო უნდა იყოს ყველასთვის. ახლა, როდესაც სახელმწიფო წესწყობილება ხალხისაგან არჩეულ წარმომადგენლების მოქმედებაზე აგებულია, ხალხს უნდა შეეძლოს, შეგნებულად მიიღოს მონაწილეობა არჩევნებში და სამისოდ მისთვის მხოლოდ წერა-კითხვის ცოდნა საკმარისი არ არის, — საქირაო ისტორიის ცოდნა, ფინანსების, სოციალურ კითხვებს, თვით ბუნების მეტყველების გაკნობა, საქირაო, ამნარიად, საშუალო სასწავლებლებში, რომლებშიაც სწავლა ყველასთვის ისევე სავალდებულო უნდა იყოს, როგორც ახლა ზოგიერთ სახელმწიფოში სახალხო სასწავლებლებში ბავშვების გზავნა არის სავალდებულო. ჩრდილოეთ-ამერიკაში საშუალო სასწავლებლების მოწაფეები სოფლის მეურნეობასაც ადგიან და ამით სასწავლებელს ეძლევა შემოსავალი, რომელიც მის ხარჯებს ისტუმრებს, თუმცა უფრო სამართლიანი იქმნებოდა, რომ ეს ხარჯები მთავრობას ეკისრა. მართალია, ზოგიერთებს ასეთი ზომა კომუნისმის განხორციელებად მოეჩვენება, მაგრამ ან სიტყვას არ უნდა შევეუშინდეთ, რადგანაც ასეთივე კომუნისმი აქლაც იშვიათი არ არის. მართლაც, პატარა ბავშვებს ახლაც მუქთად აძლევენ სწავლას, — ჯარების არსებობა კონუნისტურ პრინციპზე აგებულია, რადგანაც საზოგადოება თავის ხარჯით არჩენს მთელ თაობას, და, განა, უფრო გონიერი არ იქმნებოდა, რომ საზოგადოებას საშუალო სასწავლებლების მოწაფეთა რჩენა ეკისრა, ვიდრე ჯარის კაცების შენახვა, მით უფრო, რომ საშუალო სასწავლებლებში კმაწილებს სამხედრო ვარჯიშობაც ადვილად შეეძლოთ? ამნარიად 20 - 23 წლის ჯანმრთელი ახალგაზრდები შრომას დაუბრუნდებოდნენ და ამით ხალხის ეთილდღეობაც წინ წაიწვედა. ამათი შრომის ზედ მეტი მოგება სრული საკმარისი იქმნებოდა ზედ-მეტე სასწავლებლების შესანახავად. ფული უსარგებლოდ რომ არ იხარჯებოდეს, ყოველ შემდეგ კლასში მხოლოდ საუკეთესო მოწაფეები უნდა გადაიყვანონ.

ახლანდელ წყობილებაში ხალხის დიდი ნაწილი თუ ნახევრად მშვირთა, ამის მიზეზი, შეიძლება, რომ სხვა და სხვა გარემოება იყოს: ან მიწას ყველას საკვებად საკმარისი ნაწარმი არ მოაქვს, ან მოაქვს, მაგრამ ეს საკვები ხალხს უმეტესობას არ ეძლევა: ეს მეორე მიზეზი მართალი რომ იყოს, მაშინ ყოველ წლიურად მოსავლის ერთი ნაწილი შეუქმელი უნდა რჩებოდეს, ნამდვილად ი ჩვენ ვიცით, რომ არც სოფლის ბელელში და არც ვაჭრებს საწყობებში წინა წლის მოსავალი შემდეგ წლამდის არ გასტანს ხოლომე. შეუძლებელია აგრეთვე ვიფიქროთ, ვითომც მდიდრები სკამდენ ზედ მეტს და ამიტომ ღარიბებს საკმელი არ ყოფნიდეს, შეუძლებელია იმითმ, რომ კუკის გასაძლიად მდიდარს თითქმის იმდენივე პური და ხორცი სჭირია, რამდენიც ღარიბს.

მიზეზი ის არის, რომ მიწას საკმარისი ნაყოფი არ მოაქვს. ზოგიერთები ამ ფაქტს აღნიშნავენ, მაგრამ ამასთანავე ამბობენ, მიწას მეტი მოსავლის მოცემა არ შეუძლია და ამიტომ დედამიწაზე მცხოვრებთა რიცხვი უნდა შევამციროთო. ეს შეცდომაა. გამოანგარიშებულია, რომ ჩრდილოეთ-ამერიკას შეუძლია მთელი დედა მიწის მცხოვრებნი ჰკვებოს, რადგან იქ სოფლის მეურნეობაში ზოგიერთი გაუმჯობესება შეტანილია და, საზოგადოდ, მიწის შემუშავებაში ისეთივე ტენიური წინმსვლელობა რომ ყოფილიყო, როგორც საქარხნო მრეწველობაშია, ექვი არ უნდა. რომ მოსავალიც რამოდენიმეჯერ გაიზარდებოდა და სოფლის ნაწარმოებიც გაიფუძებოდა. ახლა ისეთია მდგომარეობა, რომ სოფლის მეურნეობას ტენიკა წინ ერთი ნაბიჯის გადადგმასაც ვერ ასწობს, სანამ საქარხნო მრეწველობის ტენიკა ასი ნაბიჯის გადადგმას ახერხებს. მიწის შემუშავება გაუმჯობესებულია რომ იყოს, ერთი ცხვირსახოცის ოდენა ნაჭერი მიწა ეყოფოდა თითო ადამიანის გამოკვებას. ახლა კი აუარებელი მიწები დაუმუშავებელი რჩება და კაცობრიობის ერთი ნაწილი კი შიმშილისაგან იტანჯება! ხალხი თავის შრომას ანდომებს განსაკუთრებით ქარხნებში მუშაობს, ზურგს უბრუნებს სოფლის მეურნეობას და ამით ქარხანაში ნაწარმოების მომხარებელთა მონად ხდება ევროპელი მუშა იძულებულია დილიდან საღამომდინ იშრომოს ქარხანაში იმისთვის, რომ ამ ქარხნის ნაწარმოები სადმე ავრიკაში წაიღონ, იქ ხანგებს მიჰყიდონ და ამით ცხოვრება გაუმჯობესონ მათ მაშინ, როდესაც ამ საქონლის გაქვთებელს დიდი რაოდენობა პურიც არა აქვს შრომა მიწას უნდა მოხმარდეს, — ხალხს პური სჭირია, ჯერ პური უნდა მას და მხოლოდ ამის შემდეგ სხვა და სხვა სასარგებლო რამ! ხალხის შრომა ჯერ იმას უნდა მოხმარდეს, რაც ხალხისათვის უფრო სჭირია ან სასარგებლო!

ახლანდელი საზოგადოებრივი წყობილება მძიმე ტვირთად აწევს ხალხის უმეტესობას. ცხოვრებისგან გარიყულ უმიწაწყლო მუშახალხს და მშრომელ ინტელიგენციას უნდათ, ეს წყობილება სხვა და სხვა თეორიებით შესცვალონ, დაატყიკონ ახლანდელ წყობილების უვარგისობა და ნიადაგი მოამზადონ ახალ წყობილების დასამყარებლად, — ავიწყდებათ კი, რომ ახლანდელ საზოგადოებრივ წყობილებას ფიზიკური ძალა ამავრებს და ისევე ძალითვე უნდა მოხდეს მისი დარღვევა, რადგანაც ერთად ერთი საბუთი, რომლის წინააღმდეგ აზრითარი კამათი არ შეიძლება, ფიზიკური ძალაა. ამ საბუთის გამოყენებას ხალხის უმეტესობა ჯერ კიდევ ვერ ბედავს. ყოველი ცოცხალი აქვს თავის რჩენაზე ფიქრებს; ზოგიერთი პირუტყვი საქმელს აგროვებს და თავს უყრის, რომ საქირაო დროს, გარეთ საქმელი თუ ვერ ნახა, ამ შერო-

ნახულით თავი ირჩინოს. ადამიანიც ასე მოქმედობს, იმ განსხვავებით კი, რომ საჭიროზე ბევრად მეტს ინახავს, სიმ. დიდრეს თავს უყრის და ცდილობს ეს სიმდიდრე თავის შვილებს გადასცეს, რომ ამით შრომა თავიდან ააცილოს და უშრომელი ცხოვრება აკეთოს. ასეთი მისწრაფება ბუნების წინააღმდეგია, რადგანაც ბუნებაში ყველაფერი თავის შრომით თავს ირჩენს. შვილებს პირუტყვები და ფრინველები მხოლოდ იმდენ ხანს უვლიან და ჰკვებავენ, სანამ მათ თვითონ, საკუთარს შრომით თავის რჩენა არ შეუძლიან, მხოლოდ ადამიანი ცდილობს თავის შვილებს შრომა სამუდამოდ აშოროს. გამოცდილებამ დაამტკიცა, რომ ამ უსამართლობას სასურველი ნაყოფი მაინც არ მოაქვს და მემკვიდრეები თავიანთ ქონებას მალე ხარჯავენ, რადგანაც შრომას შეუჩვენებელი, ქონების მოვლასაც ვერ ახერხებენ.

მემკვიდრეობა უსამართლობაა და უნდა ნოსისპოს. ეს ზომა, შეიძლება, ზოგიერთს უკიდურეს ზომად ეჩვენოს, მაგრამ ინგლისში, სადაც ხალხი სრულზე თ არ აღგაა უკიდურეს თეორიებს, დიდკაცობაში მთელი მემკვიდრეობა მხოლოდ უფროს შვილზე გადადის და დანარჩენი შვილები მემკვიდრეობას სრულზე არ ღებულობენ. თუ უმცროსების უმემკვიდრეობად დატოვება ქვეყანას არ ღუბავს და ძირს არ უთხრის ხალხის არსებობას, რატომ უნდა ვიფიქროთ, რომ უფროს შვილის ამავე მდგომარეობაში ჩაყენება ქვეყნიერებას დააქტავს?

მართალია მემკვიდრეობით სიკვდილის შემდეგ რისიმე გადაცემა სხვებზე აკრძალული თუ იქნა, ზოგიერთები ეცდებიან თავიანთი ქონება შვილებს სიცოცხლეშივე გადასცენ, მაგრამ კანონის ასეთი მოვლა შეიძლება აღმოჩნდეს იქნეს, თუ მეტი კონტროლი გასწია თვით საზოგადოებამ, და მეორეს მხრივ შეიძლება მესაკუთრეებს სულ ჩამოერთვას ის, რაც ახლა თითქმის ყოველთვის მემკვიდრეობის უმთავრეს ნაწილს წარმოადგენს, — ჩამოერთვას ყველას მიწა და საზოგადოების სამუდამო კუთვნილებად გამოცხადდეს.

როდესაც მიწა საერთო იქნება, ყოველ მსურველს შეეძლება მიწა სახელმწიფოსაგან აიღოს დასამუშავებლად და ამით თავი ირჩინოს. მის სიკვდილის შემდეგ კი ეს მიწა და ყველაფერი, რაც ზიდ აკებული იქნება — ისევე საზოგადოებას უბრუნდება ახალ მსურველზე გადასაცემად. როდესაც ყველას შეეძლება თვითონ თავის მიწაზე იშრომოს, სხვებთან მუშად წასვლას თითქმის არავინ არ მოისურვებს და ამნაირად თავისთავად მოისპობა მსხვილი მიწის საკუთრება, რომელიც ახლა ხალხს მესაკუთრეთა მონად ხდის. როდესაც მიწა ყველას ექნება, ქარხნის მუშათა რიცხვიც იკლებს, რადგანაც სოფლად მუშაობა ადამიანს მეტ უზარუნველყოფას მისცემს და უფრო სასიამოვნოც იქნება.

ასეთი წესი კომუნისმს წაგავსო, — იტყვიან. მართალია, მაგრამ ნუ დავივიწყებთ, რომ ამ ფამად ქონებას კომუნისში თუ არა გვაქვს, ვალების კომუნისში სახელმწიფოში უკვე დიდი ხნის შემოსულია. ყოველი ჩვენგანი დაბადებიდანვე სახელმწიფო ვალის მონაწილედ ხდება, თუმცა თვითონ, შეიძლება, ერთი გროშიც არ უსესხია. სახელმწიფოს საერთოდ კეთუნიან აგრეთვე აუარებელი ქონება, უძავე და მოძავეიც, როგორც, მაგ. გეპები.

მიწის საკუთრების და მემკვიდრეობის მოსპობა ორი ისეთი ზომაა, რომელიც ძირაანად შესცვლის ახლანდელ საზოგადოებრივ წყობილებას და ერთის მხრივ აუარებელ სიმდიდრის შექმნას თუ შეუძლებლად გახდის, მეორეს მხრივ თავის

თავად მოპობს ხალხს სუნიტესობის ეკონომიურ დაგეგმვებს და მონობას. ეს ზომა ადამიანის შრომას არ შეაქტავს რადგანაც სიკვდილამდის ყველას შეეძლება თავის ნებაზე მოიხმაროს თავისი შრომის ნაყოფი, თავი მოუყაროს ქონებას ან ხარჯოს იგი, მხოლოდ მისი სიკვდილის შემდეგ ყველაფერი, რაც დარჩება და საფლავში თან არ ჩაყვება, სახელმწიფოს საკუთრებად ჩაირიცხება.

კაცობრიობას ბევრი არევე-დარევა მოელოს. სანამ ხალხი უნდური იყო, შეიძლებოდა მისი, გაჩერება საიქო ბედნიერების დაპირებით, ახლა განათლება ვრცელდება, — ამის გამო მცირდება იზათი რიცხვი, ვინც თავს სიღარიბის იფიყვებს და არაფრად ავდებს, რადგანაც მღვდელი სამაკიერო ჯილდოს საიქო ცხოვრებაში ჰპირდება. ღარიბები ავალებს ახელენ და ხელავენ, რომ დედა-მიწაზე ღარიბები მღარდებზე გაცილებით მეტია. ხალხი უკვირდება სამღარდის წყაროს და რწმუნდება, რომ სპეკულაცია, გაყვლეფა და მემკვიდრეობა არაფრით არ განესხვავება ქურდობას და ავაზაკობას. რომ სიღარიბე იზრდება მიწა კი ზოგიერთების ხელში რჩება და ხალხის კვებას არ ემსახურება. დამწუფელი ხალხი დანახავს, ვის ხელშია შიშოლის მომსპობი წამალი, შეიგნებს ამით თავის სიღარიბის მიზეზს და ამ შეგნებას განსაკუთრებულ მნიშვნელობას მისცემს შიშოლის გრძობა. შიშოლი ისეთი ძალაა, რომელთანაც არ შეიძლება ბრძოლა არც მუქარით, არც ლოდიკურ საბუთებით ან მოფერებით. ეს ძალა მოსპობს ახლანდელ წყობილებას, რომელსაც ფილოსოფოსები და მწერლები თავის დინჯ და თეორიულ მსჯელობით ჯერ ჯერობით ვერაფერს აკლებენ.

ა. ს. — შეაღა.

ა ვ თ რ ი ა

(6. ი. ლახარევსკისა.)

III

ავტონომიის მოწინააღმდეგენი ხშირად ამბობენ, რომ ავტონომიის შემოღება ხალხს სახელმწიფოსაგან სრულ ჩამოშორების სურვილს უღვიძებსო. მართალია, წარსულ ისტორიაში ყოფილა ისეთი მაგალითები, რომ ავტონომიის მიღების შემდეგ სახელმწიფოს როპელიმე ნაწილს სრული პოლიტიკური დამოუკიდებლობა მიუღია. ასე მახდა, მაგ., აღმოსავლეთ რუმენიაში, რომელიც სანსტეფანის ხელშეკრულობით შეუერთდა ბოლგარიას, ბერლინის ტრაქტატის ძალით კი ისევ ჩამოშორდა მას და ოსმალეთს დაუბრუნდა. ოსმალეთთან მას არავითარი შინაგანი კავშირი არ ჰქონდა, ხალხი ისევ ბოლგარიასკენ მიისწრაფებოდა და ავტონომიური წყობილება, ე. ი. შინაურ საქმეებში მოქმედების თავისუფლება, ხელს უწყობდა იმას, რომ ეს პროვინცია საბოლოოდ ჩამოსწყდა ოსმალეთს და ბულგარიას შეუკავშარდა.

ამ შემთხვევაში ხალხს გადაწყვეტილი ჰქონდა ერთ სახელმწიფოსგან ჩამოშორება და მეორესთან მთლიან სახელმწიფოს შედგენა. საზოგადოდ კი, როდესაც ამბობენ, ავტონომია სახელმწიფოს მელიანობისთვის საშიში არისო, ახედველობაში აქვთ ისეთი შემთხვევა, როდესაც ავტონომიური პროვინცია სხვებს არ უკავშირდება და ცალკე სახელმწიფოს დაარსებას აპირებს. ჩვენ არ შეგვიძლია ლაპარაკი იმაზე, თუ რა იქნება მაშინ, როდესაც შეიცვლება ახლანდელ სახელმწიფო და საერთაშორისო ცხოვრების მიმართულება. ახლანდელ პირობებში კი რომელიმე ავტონომიურ პროვინციის ჩამოშორება და მისგან ცალკე სახელმწიფოს დაარსება ყოველ

*) იხ. ივერია № 25.

ლად წარმოუდგენელი რამეა და ასეთი სურვილი ზოგიერთებში მხოლოდ ნაციონალისტურ ფსიხოზით თუ იხსნება.

წარმოვიდგინოთ, მაგ., რომ პოლონეთმა ავტონომია მიიღო და მოისურვა მისი გაფართოება, რუსეთისგან ჩამოშორება და ცალკე დამოუკიდებელ პოლონურ სახელმწიფოს გამოცხადება. თქმა არ უნდა მას, რომ ავტონომიურ პოლონეთში ხალხს ამის მოხერხება უფრო გაუადვილდება, ვიდრე ცენტრალისტურ სახელმწიფოში, მაგრამ ცხადია, რომ მთელ რუსეთთან ბრძოლა ამ ავტონომიურ პოლონეთისთვის ძნელი და თითქმის შეუძლებელი იქნება. წარმოვიდგინოთ, რომ ხალხს იმედი აქვს და ჰგონია აჯანყებაში გაეცმა ჯვებო, მაგრამ, ვანა, მხოლოდ აჯანყებაშია საქმე? საქმარისი არ არის დამოუკიდებლობის პოპოვება, დამოუკიდებლობა კანონიერად უნდა სცნონ სხვა სახელმწიფოებმა. ეს კი ადვილი არ არის: გაეიხსნათ თუნდ ბელგიის მაგალითი, რომელსაც ნიდერლანდებიც ჩამოშორების შემდეგ მეტად გაუძნელდა იმის მოხერხება, რომ ეს დამოუკიდებლობა ეცნათ ევროპის სახელმწიფოებს.

მაგრამ სხვა სახელმწიფოებისგან ახალ დამოუკიდებელ სახელმწიფოს კანონიერად ცნობაც საქმარისი არ არის. საქმარია თავის დამოუკიდებლობის დაცვაც. პოლონეთს, მაგ. მოუხდება სამსხლდარზე ციხეების აგება. ავსტრიისკენ; რუმინისკენ და განსაკუთრებით რუსეთისკენ; რომელიც, ალბად, არ შეურაცხდება ასე ადვილად პოლონეთის დაკარგვას. პატარა პროვინციისთვის ასეთ ხარჯების ატანა შეუძლებელია, ამას უნდა მივუხატოთ კიდევ საკუთარ უმაღლეს მთავრობის და საერთაშორისო წარმომადგენლობის ხარჯები.

მაგრამ ესეც არ კმარა. რას იზამს ახალი სახელმწიფო, რომელსაც ყველა მეზობელი ერთი თავის საბაჟოებით გარს შემოერთებდა? ყოველ პროვინციას, რომელიც თავის თავს იმდენად კულტურულად სთვლის, რომ ცალკე სახელმწიფოს დაარსებასაც ფიქრობს, მეზობელ სახელმწიფოებში თავის ნაწარმოებისთვის ბაზრის მოვნა უთუოდ სჭირია.

ამიტომ თანამედროვე პირობებში ხალხს სეპარტიზმის სურვილი ვერ დაებადება.

ასეთი სურვილი შესაძლოა მხოლოდ ერთ შემთხვევაში, — ადგილობრივი ხალხი გაბატონებულ ეროვნებისგან თუ იმდენად დაზარალებულია, რომ სასოწარკვეთილებას ეძლევა, მომავალზე აღარ ფიქრობს და მხოლოდ ერთი აზრით არის გატაცებული, — როგორმე ჩამოიშოროს საშინელი უღელი, რომელიც ცხოვრებას უშწარბს.

მაგრამ ასეთი მიმართულება შეიძლება გამოწვეულ იქნეს ისეთ ეროვნულ დაზარებით, რომელიც მხოლოდ ცენტრალისტურ სახელმწიფოშია შესაძლო და ავტონომიის შემოღების შემდეგ კი საფიქრებელიც არ არის.

ამაირად ისევ იმ დასკვნას ვუბრუნდებით, რომ სახელმწიფოს მთლიანობისთვის უფრო საშიშია ცენტრალისტური პოლიტიკა, ვიდრე ავტონომია.

IV

ზოგიერთები იკითხავენ, — ეგება განაპირა ადგილების ავტონომიუზე ლაპარაკი ჯერ ჯერობით უდროვო იყოს? ამდენი ხანა უავტონომიოთ ვცხოვრობდით და ახლა იგი რა საქმარო არისო? ეგება სჯობდეს. ავტონომიაზე ლაპარაკის გადადება იმ დრომდის, როდესაც რუსეთის ძირი ალდი ცვლილება უკვე დასრულებული იქნება?

ამაზე მხოლოდ ერთი პასუხი ითქმის: ავტონომიაზე უარის თქმა ძალადობა და უსამართლობაა, რომელსაც ორივე მხარეს.

თვის არა სასურველი შედეგი მოჰყვება. რაც უფრო ადვილია სპობა ახლანდელი მდგომარეობა, მით უკეთესია ავტონომიის შემოღების საქმეში დაყოვნება იქ, სადაც ხალხს ავტონომიის საქმარება უკვე შეგნებული აქვს, სასურველი არ არის იმიტომაც, რომ დაუკმაყოფილებელი სურვილები თან და თან მეტ გამწვავებას ჰქმნიან და ის ავტონომიური უფლებები, რომელიც დღეს ხალხს დაკმაყოფილებდნენ, ერთი წლის შემდეგ ამავე ხალხისთვის, შეიძლება, საქმარისი აღარ გამოადგეს.

ამიტომ სწორეა ისინი, ვინც რამე მიზეზით არ თანაუგრძობენ განაპირა ქვეყნების ავტონომიას, უნდა ეცადონ, რომ ყველგან დროით და რაც შეიძლება მალე შემოვიდეს ავტონომია.

მაგრამ არის ერთი მიზეზი, რომელიც გვაიძულებს მოვიხიზოვოთ ავტონომია ახლაც და არ გადავდოთ იგი შემდეგისთვის, როდესაც სახელმწიფო წესწყობილების რეფორმა უკვე დასრულებული იქნება.

ბიუროკრატიულ თვითმპყრობელობის დროს ავტონომიისადმი მისწრაფების ჩაქრობა სხვა და სხვა საშუალებით კიდევ შესაძლო იყო, რადგანაც მაშინ მთავრობა საზოგადოების ყოველ სხვა მისწრაფებასაც აქრობდა. ამჟამად წყობილებაში მთავრობის ტერრორისთვის საქმარო იარაღიც ხელთ ჰქონდა (გადასახლება, აღმინისტრაციული წესით დატუსალება, გაზეთების თუ კრებების აკრძალვა და სხვ.) და თვით ავტონომიურ მისწრაფების დაუკმაყოფილებლობა ხალხისთვის შეუძნელებლად რჩებოდა მაშინ, როდესაც ასეთივე ბედი ეწეოდა საზოგადოების ყველა ძირი ალდი მოახოვნილებას (მაგ., პიროვნების ხელულებლობის უფლებას).

მდგომარეობა იცვლება, როდესაც ხელხა ძირს უხარბის თვითმპყრობელობას, სპობს სხვა და სხვა არსებულ უსამართლობას და სამოქალაქო თავისუფლებას ამყარებს.

ასეთ დროს ყველა უწინდელ უსამართლობის მოსპობასთან ერთად ძველ ცენტრალიზაციის უცვლელად დატოვება და ავტონომიური წყობილების შემოღებაც უარის გამოცხადება ხალხს უფრო აადვილებს და ეწყობება.

მაგრამ საქმე მხოლოდ წყენაში არ არის. სამოქალაქო თავისუფლების დამყარებას, სათათბიროში ხალხის წარმომადგენელთა მოწვევას და განსაკუთრებულ აღმინისტრაციულ ზომების მოსპობას უნდა მოჰყვეს, ერთის მხრივ, ავტონომისტურ იდეის პროპაგანდაში მეტი თავისუფლება და გაძლიერება, და, მეორეს მხრივ, ავტონომიის საწინააღმდეგო რეპრესიების შემცირება.

ამიტომ საკონსტიტუციო, უფლებრივ წყობილების დამყარებას შემდეგ ავტონომიური მისწრაფება ხალხში აუცილებლად იმატებს და გაძლიერდება.

ეს მისწრაფება ახლაც თუ არ დაკმაყოფილდა, — აუცილებელი გახდება საშინელი განხეკილება და შეტაკება, რომელიც მთელ სახელმწიფოსთვის მეტად საშიშია.

ამიტომ საქმარია ადგილობრივ ავტონომიების მოწყობა ახლაც, რუსეთში საკონსტიტუციო წყობილებას შემოღებასთან ერთად.

რედაქტორი ფ. გოგინაიშვილი
გამომცემელი თ. დი პავლე ი. თუმანიშვილი.